

Tuncər Cücənoğlu

BİRCƏ KASIB OLSAYDIM...

(2 hissəli qara komediya)

Qızım Qəmzə Devrimə...

Tərcümə edən:

ELVİN NURİ

2005

Səhnə tərtibatı: Ruhi xəstəxananın daha çox otel otağını xatırladan dəbdəbəli otağı.

Tamaşada istifadə ediləcək əşyalar müxtəlif yerlərə qoyulub.

İŞTİRAK EDİRLƏR :

ADAM – 45-50 yaşlarında. Dünyanın ən varlı insanlarından biridir.

TİBB BACISI – 25 yaşlarında, gözəl qız.

HƏKİM – 35 yaşlarında psixiatr. Yetkin, ürəyəyatımlı qadın.

JOKER (MƏZƏLİ ADAM) – (Harri Qoldinq, Bəstəkar, İD üzvü, Nsumbu, Teatr pərəstişkarı, Danton, Tiapas, Gürcat, Yaşlı adam)

REJİSSORA BİR NEÇƏ KƏLMƏ:

Cavanni Papininin “Məzhəkə” adlı əsərinin motivləri əsasında yazdığım bu pyes rejissorla saysız imkanlar verən, yeni təcrübələrə yol açan pyesdir. Buna görə də remarkalardan (mötərizə içi açıqlamalardan) bacardıqca uzaq olmağa çalışmışam.

Musiqi və bunabənzər vasitələrin seçimini də öz öhtənizə buraxıram.

Jokerin (Məzəli adamın) canlandığı digər personajlar oyunun sürətini aşağı salmamaq şərti ilə Adam tərəfindən kiçik rekvizitlər – aksesuarlardan istifadə edərək də canlandırılı bilər. Bəlkə də, bir hekayəçi, nağılçı kimi...

Amma şəxsi seçimim Jokerin ayrıca aktyor tərəfindən oynanılmasıdır.

Uğurlar!

TUNCƏR CÜCƏNOĞLU

BİRİNCİ HISSƏ

Adam tərəş olub, duş qəbul edib. Hamamdan məhrəbə ilə çıxır. İdman köynəyində, şalvarını və ayaqqabısını geyinir. Uzaqdan klassik musiqi eşidilir. Qapı döyülür.

ADAM. Gəlin!.. Gəliiiiin!..

(Qapı açılır.)

TİBB BACISI. *(Bir əlində səhər yeməyi məcmeyisi)* Sabahınız xeyir!

ADAM. Sabahınız xeyir!

TİBB BACISI. *(Əlindəki məcmeyini masaya qoyur. Çarpayını yığışdırır.)* Başqa nə isə istəyirsiniz?

ADAM. Yox, çox sağ olun.

TİBB BACISI. Nə vaxt hazır ola bilərsiniz? Bilirsiniz, həkim xanım sizi gözləyir.

ADAM. Beş-on dəqiqəyə... Əslində, bu dəqiqə də gələ bilər.

TİBB BACISI. Bura gəlməliydi?

ADAM. Hə.

TİBB BACISI. Oldu, əfəndim. *(Pərdəni açmaq istəyir)*

ADAM. Qalsın.

TİBB BACISI. Otağınızı havalandırmaq istəyirdim.

ADAM. İşıq gözlərimi narahat eləyir.

TİBB BACISI. İstəsəniz, pərdəni açmamış təkcə pəncərəni də açə bilərəm.

ADAM. Gedə bilərsən.

TİBB BACISI. Necə istəyirsiniz... Nə isə istəsəniz, xahiş edirəm, zəngi basın.

ADAM. Təşəkkür edirəm!

(Tibb bacısı çıxır. Adam məcmeyidən nələrsə yeyir. Bir tərəfdən də qəhvəsini içir. Vanna otağına keçir. Dişini fırçaladığı eşidilir. Özünə əl gəzdirib, gəlir. Zəngi basır. Qəhvəsindən bir-iki udum içir. Tibb bacısı daxil olur.)

ADAM. Bunları yığışdır. *(Qızın fincanı da aldığı görərək)* Ancaq məcmeyini.

TİBB BACISI. Bağışlayın, əfəndim. *(Məcmeyini götürüb gedir.)*

(Adam qəhvəsindən udum-udum içir. Qapı döyülür.)

ADAM. Gəlin.

(Qapı açılır.)

HƏKİM. *(Daxil olur. Əlində balaca bir maqintafon var. Əminliklə)* Sabahınız xeyir!

ADAM. Sabahınız xeyir!

HƏKİM. Nə gözəl... Rahatlanmış bir üz...

ADAM. Elə görünürəm?

HƏKİM. Yoxsa?..

ADAM. Yox, yox. Birinci gecəmi rahat keçirdim. Səssizlik... Onsuz da günlərin gətirdiyi yorğunluq da üstünə gəlmişdi. Deyə bilərəm ki, dərin yatmışam.

HƏKİM. Xəstəxanamızı bəyənməyinizə sevindim.

ADAM. Mən hələ demədim ki, xəstəxananı bəyənmişəm. Buyurun, oturun. *(Həkim oturur.)* Mən harda oturum?

HƏKİM. İstəyirsiniz, çarpayınızda uzanın. Hətta elə daha yaxşı olar. Özünüzü rahat hiss eləyin. Əvvəlcədən danışdığımız kimi, sizinlə yalnız söhbət edəcəyik. Bizim görüşlərimiz öyrəşdiyimiz xəstə-həkim münasibəti kimi olmayacaq. Çox üzr istəyirəm.

ADAM. Niyə?

HƏKİM. İstəmədən "xəstə" sözünü işlətdim.

ADAM. Xəstə deyiləm ki? Xəstə olmasam, burda nə işim var?! Hətta mənə “xəstəm” desəniz, sevinərəm.

HƏKİM. Başlaya bilərik?

ADAM. Sizdən xahişim odur ki, əvvəl verdiyiniz suallarla mənə yormayın. Aydınadır?

HƏKİM. Yaxşı. *(Maqintafonu – səsyazmanı işə salır)*

ADAM. *(Çarpayısında uzanıb)* Adım Qoqdur... Mənə Qoq desəniz, xoşuma gələr. Müqəddəs kitabdakı Maqoq Kralı Qoqu tanıyırsınız?

HƏKİM. Eşitmişəm.

ADAM. Baxın, onu yada salır. Buna görə də adıma çox sevirəm.

HƏKİM. Harda anadan olmuşunuz, cənab Qoq?

ADAM. Havay adalarından birində doğulmuşam. Anam yerli qadın idi.

HƏKİM. Atanız?

ADAM. Atamı tanımıram. Bir mən yox, onu heç kim tanımır. Yəni ki, fahişə oğluyam, bicin biriyəm. Amma mənə qətiyyənlə heç kim fahişə oğlu deməsin. Atamı tanımasam da bilirəm ki, o ağdərilib. Çünki gördüyünüz kimi mən metisəm. *(Ayağa qalxır, divardan asılmış kitab rəfindən yaşıl üzülü bir dəftəri götürür. Təzədən uzanır. Aradabir dəftəri qarışdırır.)* Bu, mənim gündəliyimdir. Vaxt olacaq ki, nələrisə xatırlamaq üçün baxacağam.

HƏKİM. Şübhəsiz ki, baxa bilərsiniz. Mane olmaq istəmirəm. Həyat hekayənizi istədiyiniz kimi danışa bilərsiniz.

(Bir müddət səssizlik davam edir.)

ADAM. On səkkiz yaşına qədər elə də maraqlı həyatım olmayıb. Bir adada necə maraqlı həyat ola bilər ki?! Hərdənbir gələn gəmilər adanı hərəkətə gətirdi, vəssalam. Onun xaricində səssiz-səmirsiz həyat davam edirdi. Əslində, səssiz-səmirsiz sözü tam şəkildə izah eləmir. Səssiz və darıxdırıcı... Sonra bir gün “Yeni Dünya”dan böyük bir gəmi gəldi...

Bax, o gəmi həyatımı dəyişdirdi.

Daha doğrusu o gəmi yox, gəmidən düşən bir nəfər.
Onunla tanış olduq. Mənə “Yeni Dünya”dan danışdı... Günlərlə... Ehtirasla...
Elə danışmışdı ki, o saat köpük olub, o gəmiyə mindim.
Elə bil ki, xəyalabənzər bir səfərə çıxırdım...
O səfər günlərlə davam elədi...
Sonra da, Yeni Dünya, ver əlini...
San Fransiskoda quruya çıxdım.
Artıq Amerikada idim.

HƏKİM. Neçə yaşınız vardı?

ADAM. Deyəsən, demişdim. Düz on səkkiz. Sonra Kaliforniyada, orda-burda keçən yeddi-səkkiz illik macərə... Əvəzində ödənilən bir neçə min dollar!

HƏKİM. Nə işlə məşğul idiniz?

ADAM. Hər işlə. Hardan qaynaqlandığını soruşmayın, hardansa tapırdım da... O saat Çikaqoya getdim. Nələr elədim, nələr bacardım, onları da danışmağa ehtiyac yoxdur. Əsas, az bir vaxtda xeyli var-dövlət əldə elədim. Çünki o illərdə müharibə var idi. Həmişəki kimi... Və öyrəndim ki, müharibələr məzarlara ölü, imkanlara imkan qazandırır. (*Qalxıb gəzir*) Sözün qıtası, müharibə bitəndə, Amerikanın ən varlı adamlarından biri idim. Milyonlarla, bəli, milyonlarla dollara çatan var-dövlət. O günə qədər pulun qulu idim. Amma dedim ki, artıq pul mənim nökrəm olsun. Və bir qərar verdim: Mənim vəziyyətimdə olanların elədikləri kimi, nələrsə öyrənmək və həyatın ləzzətini çıxarmaq üçün xərifləməyi gözləməməliyəm. Məni başa düşürsünüz? Milyonlarla dollarımı dünyanın bir çox ölkələrində banklara qoydum. Və yeni bir həyata başladım. Araşdırmağa, ölkələri gəzməyə və gözlənilməz hadisələrlə qarşılaşmağa... Qarşımda heç bir maneə yox idi. Tamam sərbəst idim. Sərbəst idim, çünki pulum var idi və ən vacibi arvadım və uşağım yox idi. Artıq milyonlarla dolları kitabına uydurub, yığan beynim, hər cürə nadir tapılan şeyi, ən ağılsız istəklərimi həyata keçirmək üçün istifadə edə bilirdim. Bu dəlisov axtarış düz iyirmi beş il çəkdi. Bu iyirmi beş il sağlamlığım və var-dövlətimin dördüdə üçü bahasına başa gəldi. İndi tez-tez sanatoriyalara, ruhi xəstəxanalara gedirəm. Həkimlər məni çox istəyirəm. Çünki mən yağlı müştəriyəm. Əllərindən verməmək üçün hədə yerə əlləşirlər. Çünki getmək üçün başqa yerim yoxdur. Bəzi həkimlər “şəxsiyyət ikiliyi var” deyirlər. Bəziləri də əxlaq inqilabı elədiyimi deyir. (*Susur*)

HƏKİM. Davam edək?

ADAM. Məndən bunun üçün pul alırsınız.

HƏKİM. Məni səhv başa düşdünüz. Bir anlıq elə bildim ki, davam etdirmək istəmirsiniz.

ADAM. Siz də mənə suallar verin. Hətta özünüzdən də danışa bilərsiniz. Bəlkə də, sizi tanıdıqca hər şeyi daha da rahat danışa bilərəm.

HƏKİM. Gözəl... Mən bu xəstəxanada...

ADAM. Ruhi dispanserdə...

HƏKİM. Bəli, bu ruhi dispanserdə düz beş ildir işləyirəm. Əlavə çax-çuxum, bəxşişim, ya da buna bənzər heç nəyim olmur. Sadəcə, quru maaşım var. Subayam. Daha doğrusu, dulam. Uşağım da yoxdur. Tək yaşayıram. Xəstəxana kompleksində personal otaqlarında... Mənimlə bağlı başqa sualınız var?

ADAM. Çox sağ olun. Dediniz ki, quru maaş... Aldığınız məvacib bəs edir?

HƏKİM. Bəs eləyir. Hətta yığa da bilirəm. Bir maşınım var. Vaxtaşırı şəhərə gedib, teatrlara, bəzən də təriflənən yaxşı bir filmə gedirəm. İndi mən sizdən bir şey soruşmaq istəyirəm. Harun kimi varlı-dövlətli adam olduğunuzu bilirəm. Sizin bu xəstəxanada qalmaq istədiyinizi bir həftə əvvəl öyrənmişəm. O gündən bu günə qədər beynimdə sizinlə bağlı fikirlər yarandı.

ADAM. Nə kimi?

HƏKİM. Məsələn... *(Bir az fikirləşir)* Digər insanlar sizin kimi var-dövlətinin ucubucağı bilinməyən adamlardan nə tələb eləyə bilərlər? Şübhəsiz ki, sizdən çox adamın tələbi olub.

ADAM. *(Bir müddət fikirləşir. Yaşıl dəftəri qarışdırır. Sonra)* Nümunə göstərməyimi istəyirsiniz?

HƏKİM. Şübhəsiz, istəyirəm. Hətta bir yox, bir neçə nümunə olsa, bir az da sevinərəm.

ADAM. Sizə ilk olaraq, Harri Qoldinqdən danışmaq istəyirəm. Harri Qoldinq köhnə bir dostumun tövsiyyə məktubu ilə gəldi. Qısa boyluydu. Dedi ki, universitetdə professordur, sonra əlavə elədi:

HARRİ. Cənab Qoq, yaxın gələcəkdə üçüncü dünya müharibəsi mütləq başlayacaq,

qaçılmazdır. Ölkələrin əllərində elə silahlar var ki, böyük, ya kiçik heç bir şəhər bu dağıntıdan xilas ola bilməyəcək. Ən vacibi də xüsusi və ümumi kitablardakı üç min illik bir mədəniyyət təcrübəsi, sivilisasiya, hər növ ədəbi əsər şeir və tarixi sənədlər heç olacaq. O halda, məhvedici müharibə başlamamışdan qabaq insan aqlının ən görkəmli bəhərini indidən müdafiə edirik. Çünki başlıca məqsədimiz olan gələcəyin barbarlarının təzədən sivilizasiyaları yalnız bu əsərləri gizlətməklə mümkündür. Mənim təklifim, bu başlıca işlər əsərləri polad üzərinə oyub qoruya biləcəyimiz nöqtədə cəmlənir. Yəni bütün əsərləri polad lövhələrə dərin-dərin qazıyıb, həkk edəcəyik və uzaq, tənha yerlərdə yaradılan zirehli zirzəmilərdə gizlədəcəyik. Amma milyonlarla kitabın bu üsulla gizlədilməsi, qorunması bizə olduqca baha başa gələcək. Bu proses hər mövzuda seçilmiş ümumi 100-125 kitab üçün nəzərdə tutulub. Yəni ən yaxşı, seçilmiş kitablar. Siyahım olduqca qısa. Konfutsinin yazıları, qısaldılmış bir Quran, Homerin iki dastanı, Sofoklun bir tragediyası, Dantenin "İlahi komediya"sı, Erasmusun "Dəliliyə mədhiyyə"si... Şekspirin "Hamlet"i ilə "Maqbet"i... Getenin "Faust"u, Dostayevskinin "Cinayət və cəza"sı, Tolstoyun "Anne Karenina", ya da "Hərb və sülh"ü, Servantesin "Don Kixot"u...

ADAM. Qoysaydım o, əsas əsərləri saymağa davam edəcəkdi... Aydın. Nəticədə, məndən nə istəyirsiniz?

HARRİ. Hesablamalarıma görə, bir neçə milyon dollar versəniz, bu işin görülməsini təmin edərsiniz. Siz çox varlı adamsınız. Bu günə qədər bu təklifimi bir çox varlı adama elədim, amma heç biri nəticə vermədi.

ADAM. Cənab Qoldinq, düşüncəniz qeyri-adidir. Amma təklifinizi təfərrüatı ilə fikirləşməliyəm. Sizə nəticəni sonra bildirəcəyəm.

HARRİ. Getdiyim bütün yerlərdən eyni cavabı almışam. Axırda da heç nə çıxmadı.

ADAM. Qəti olaraq incələyib, neqativ də olsa, cavabımı sizə bildirəcəyəm. Adam soyuqqanlı şəkildə məndən uzaqlaşdı. Amma mən həm maraqlı olduğum üçün, həm də söz verdiyimə görə, o saat işə başladım. Onsuz da intellektual mühitlərdə boş bir adam kimi görülmə narahatlığımın da aradan qaldırılması lazım idi. Qoldinqin verdiyi siyahını çox vacib, dəyərli bir ədəbiyyat tənqidçisindən aldığım siyahı ilə müqayisə edərək, yüz iyirmi beş əsas əsərin mənə gətirilməsini təşkil elədim. Və kitabları alan kimi Kubaya getdim. Heç kimin məni narahat etməməsini təmin edib, bu şah əsərləri oxumağa başladım. Hər oxuduğum əsər təəccübümü bir az da artırırdı. Bir sürü axmaq-axmaq darıxdıran şeylər. Həqiqətdirsə, inanmaq olmur, uydurulubsa, axmaqlıqdır... Hələ siz şah əsərlərə baxın... Yaşlı bir qadın qaçırılır və

qəhrəmanların adı verilən sürülər bir qəsəbənin qala divarlarının dibində on il birlərinin bağırsaqlarını deşirlər. Dəli bir cılızla dəli bir gombul oba-oba kötək dalınca qaçırlar.

HƏKİM. Don Kixot.

ADAM. Şah əsər, öldürülən atasının qisasını almaq üçün onu sevən qızla birlikdə bir çox adamı öldürtdürən bir oğlanın hekayəsidir?

HƏKİM. “Hamlet”dən danışırısan?

ADAM. Hələ bir qadın var, darıxdığı üçün ərinə xəyanət edir. Axırda da özünü zəhərləyir. Yoxsa, şah əsər bu əyalətli qadının darıxdırıcı hekayəsidir?! Şah əsər “Anna Karenina”dır, hə?!

HƏKİM. Sizə ən inanılmaz gələn hansıdır?

ADAM. Kasıb və depresiyada olan oğlan qoca və pullu bir sələmçi qadını öldürərək pullarını götürür. Sonra neyləyir? Pulları nuş-canlıqla yemək əvəzinə gedib polisə təslim olur.

HƏKİM. “Cinayət və cəza”dan danışırısan, elə deyil?

ADAM. Sarsağın biri sarsaq! Bu dərəcədə şişirdilmiş ədəbiyyatın yeri gələndə, bir daş dövrü olmalıdır, ya yox?! Bunların hamısı köhnəlmiş, mənasız, axmaq və dəlilik kimidir. Vicdan əzabı kimi bir münasibətin bizim yaşadığımız zamanə ilə nə əlaqəsi ola bilər ki?! Deyə bilərəm ki, bu sözlərə nifrət edirəm. Mister Qoldinqə təbii ki, cavabım “xeyr” oldu. Məndən pul qopartmaq üçün o qədər adam qarşıma gəlib ki... Üstəlik, özlərini çox ağıllı, dolayısıyla məni də didiləcək qaz kimi axmaq bilmələri, şübhəsiz ki, onların həmişə qaçılmaz olan axırlarını hazırladı.

HƏKİM. Tələbi olan hamını qəbul edirsiniz?

ADAM. Bəli, eləyirəm. Yüzlərlə axmaq-axmaq tələb arasında bir dənə düzgün və işə yarayanını əldən verməkdənsə, bütün tələblərə qulaq asmağı seçirəm. Yenə bir gün katibəm dedi ki, makedoniyalı bəstəkar sizi görmək istəyir. Dedim, gəlsin. İçəriyə saçları qarmaqarışq olan, elə bil, bir div girdi. Və o dəqiqə sözə başladı:

BƏSTƏKAR. Mən yeni bir musiqi tapmışam. Alətsiz musiqi. Çünki köhnə musiqi bağırsaqları ağlatmaqdan, mədən boruları üfürməkdən, ölmüş eşşək dərilərini

döyəcləməkdən başqa bir şey deyil. Musiqidə vacib olan səsdir. Mən də səsi ortaya çıxarmaq üçün süni, lazımsız olan hər şeyi aradan qaldırdım. Bəstələdiyim sinfoniya təbii səslərdən əmələ gəlib. Həyata keçirdiyim iş musiqidə bir çevrilişdir. Sinfoniyamın adı da “Quyruqlu ulduzların karuselidir”. İstəyirəm ki, iki gün sonra konsert zalında qulaq asasınız.

ADAM. Təşəkkür edirəm. Çıxıb getdi. İki gündən sonra konsert zalına gedəndə, torpaq gümüş rəngli bir pərdə ilə örtülmüşdü. Ortada nə alət, nə də musiqiçi var idi. Yerimə oturdum. Bir az sonra uzun, iniltili, divar yarıqlarından əsən soyuq külək kimi bir fit səsinə səksəndim. Yəqin ki, konsert başlamışdı. Sonra pərdənin dalından, elə bil ki, arı pətəklərindən çıxan səslərə oxşayan darıxdırıcı, müvəqqəti bir uğultu ucalamağa başladı. Görünməyən bir fəvvarədən boşaldılan bir su xortumu, qarmaqarışq fısqırtılarla bu uğultunu müşayiət edirdi. Birdən iti və cırıltılı qabırğa səsləri ucaldı. Dalınca da çöllərin yandırıcı aclığını, vəhşiliyin qəzəbini, mümkünsüzlüyün dəhşətini xəbər verən aslan nəritisindən yaranan tanınmış bir xor, bütün səsləri müstəqil olsa da gecikmədi. Pərdənin ipəyi titrədi. Tamaşaçıların bəziləri saraldılar. Birdən hər şey susdu. Birinci hissə bitmişdi. İkinci hissə dəmir maşınlarla vurulan çəkil səsləri ilə başladı. Sonra da bir motosiklin asqırırmış kimi partlayışları, yerüstü fişənglər bir-birinin arxasınca atılarda gələn səslər eşidilməyə başladı. Alleqronun başlanğıcını isə büllur ordusunun nizamla yellənən şüşə səsləri xəbər verdi. Bu, çox çəkmədi. Çünki qadın qışqırıqları hamısını üstələmişdi. Bu bağırtilar, elə bil ki, bir canlınin boğulanda, çıxardığı səslər idi. Qırtlaqlardan ucalırdı. Düzgün fasilələrlə. Amma təxribatçı bir qəhqəhənin müşayəti ilə... Dörd nala qaçan heyvanların çıxartdığı quru gurultuyla ikinci hissə də qurtardı. Üçüncü hissə barmaq şaqqıltıları ilə başladı. Elə bil ki, pərdənin arxasındakı saysız-hesabsız əllər yazı makinalarına dəyirdi. Sonra bir leysanın kəsdiyi kimi barmaq şaqqıltıları yavaş-yavaş eşidilməz oldu və aclıqdan qudurmuş nəhəng canavarların ulamasına oxşayan ulaşma ucaldı. Bir anın içində bunlar da qurtardı və barama qurdlarının tut yarpaqları arasındakı xışiltını xatırladan bir sərinqəş mırıltısı bütün zalı bürüdü. Buna da qaynayan qazanın gurultusu qoşuldu. Sonra toyuqların qaqqıltıları, göyərçinlərin və bayquşların səsləri və dayanmadan vurulan dəyənəklərin səsləri... Nəhayət, təzədən çəkilər vurulmağa, aslanlar nərildəməyə, mühərriklər partlamağa başladı. Yavaş-yavaş lokomotif siqnalları, iniltilər, silah, buynuz səsləri və bir yığın zəncir, dəmir cingiltisi bir-birinə qarışdı. Səslər elə şiddətləndi ki, artıq bir səsi digərindən seçmək mümkün olmurdu. Bircə eşidilən qorxunc böyürtü idi. Böyürtü, elə bil ki, divarları aşırmaq istəyirdi. Birdən bütün səslər kəsildi. Bu səssizlik mənə inanılmaz rahatlıq gətirdi, elə bil ki, bir heçlikdən təzədən doğulmuşam. Sinfoniya qurtarmışdı. Heç kim alqışlamadı. Bir neçə dəqiqədən sonra pərdənin arxasından Makedoniyalı göründü. Qan-tər içində idi. Tərif gözləyən yalvarışla baxırdı. Bu balkanlı hoqqabazda zərrə qədər də olsa,

qürur yox idi. Hələ tərif dilənirdi. Ona zərrə qədər də olsa, yazığım gəlmədi. Və üzümü çevirib, zaldan qaçıb çıxdım.

HƏKİM. Çox maraqlıdır. Bir az fasilə verib, nə isə içək?

ADAM. Ola bilər.

HƏKİM. *(Zəngi basır)* Nə içmək istəyirsiniz?

ADAM. Yaşıl çay.

(Tibb bacısı o saat daxil olur.)

HƏKİM. Bir yaşıl çay, bir dənə də qəhvə, mənim üçün.

TİBB BACISI. Oldu, həkim xanım. *(Gedir)*

HƏKİM. Ədəbiyyatsevər də, bəstəkar da maraqlı adamlardır. Böyük ehtimal, inanıb, onlara kömək etməyinizi istəyirlər. Mən belə görürəm ki, sizi aldatmaq fikirləri yoxdur.

ADAM. Nə fərqi var ki?! Qaldı ki, aldatmaq fikirləri olsa, bəlkə də, istədiklərinin hamısını verməsəm belə, yenə də onları xoşbəxt edərdim. Amma ortada açıq-aydın bir axmaqlıq varsa, buna mükafat vermək özünü də axmaq yerinə qoymaq olardı. Başa düşdünüz?

(Tibb bacısı daxil olur. Əlindəki məcmeyidən xidmət edir və çıxır.)

HƏKİM. İstəyirsinizsə, davam etdirək... Yenə bu cür maraqlı təkliflərdən birini danışırsınız, sevinərəm. Mənim üçün də məlumatlanma konteksti maraqlı olur.

ADAM. *(Bir neçə udum alaraq)* Çoxdandır, Asiyaya getməyi fikirləşirdim. Görəsən, əvvəlcə nələri görməliyəm? Birdən qapı açıldı və içəriyə bir nəfər girdi. Əlli yaşlarında, həddən artıq nəzakətli adam idi. Əyləşin.

İD ÜZVÜ. *(Əyləşir)* İD-in nə olduğunu bilirsiniz?

ADAM. Xeyr, bilmirəm.

İD ÜZVÜ. İD gizli bir təşkilatdır. Şeflərimiz istəyir ki, bu təşkilata üzv olasınız.

Təşkilatımızın adı İD-dir. İ və D hərflərindən yaranıb. Burada İ- insanı, D- dostları təmsil eləyir. Yəni İnsan Dostları. Heç bir maddi marağımız yoxdur. İnsanların dayanmadan çoxalmaları şəxsən özlərinin rahatlığını və dincliyini əlindən alır. Ziyafət və dəvət olunanların sayındakı uyğunsuzluq get-gedə çoxalırdı. Nə qədər də təbii fəlakətlər, zəlzələlər, epidemiyalar, aclıq və müharibələr insan cinsinin vaxtaşırı tələf olmasını təmin edirsə də yenə də kifayət deyil. Yol qəzaları, narkotik və başqa intiharlar əhalini azaldırsa da yenə də doğuşları qarşılıdır. Bu gedişlə yaxın gələcəkdə payımıza düşən ərzaqlara qənaət etməyimiz qaçılmaz olacaq. Baxın, burda da təşkilatımız burada fəaliyyətə başlayır. Vəzifəmiz yaşamağa daha az layiq olanları ağıllı şəkildə məhv eləməkdir. Əgər dünyanı insan izdihamından xilas eləmək lazım olarsa, hər şeydən əvvəl lazımsızları, təhlükəliləri və artıq kifayət qədər yaşayanları aradan götürmək düzgün olar. Zəlzələ və epidemiyalar kordur, amma bizim çox yaxşı görən gözlərimiz var. Məxfilik içində, zəiflərin, sağlması mümkünsüz xəstələrin, qocaların, əxlaqsızların, günahkarların, bir sözlə, yaşamağa haqqı olmayanlarla əzab çəkmək üçün yaşayanların heç əzab çəkməmiş və xəbərləri belə olmadan, məhv edilmələrini planlaşdırırıq. Əlimizdəki məlumatlar mükəmməldir. Məsələn, sonradan başa düşülməyən aşkarlar, yüksək dozada iynələr, bihuş eləyən və zəhərli qazlar... Təşkilatımızın üzvləri arasında kifayət qədər həkim, xəstəbaxıcısı, tibb bacısı və könüllülər var. Qaldı ki, dünyanın bir çox ölkəsində artıq bazara çevrilən xəstəxanalarda da özləri də bilmədən məqsədimizə uyğun xidmət göstərilməkdədir... Amma bizim məqsədimiz bu yoxetmələri şüurla həyata keçirməkdir. Məsələn, siz bir tanışınızı, ya da qohumunuzu bizə, xüsusən, bildirirsiniz. O saat lazım olanı edirik. Gözləri bağlanmış ümumi kütlə bizim bu insani fəaliyyətimizi təsdiqləmək bir yana, hələ dözümlə qarşılayacaq vəziyyətdə deyil. Gizliliyimizin əsas səbəbi budur. Bütün bunları "Sağlamlıq" adlandırdığımız bölməmiz həyata keçirir. Bir də "Əxlaqçı" adlandırdığımız bir bölməmiz də var. Siz də bilirsiniz ki, polisın aşkarlaya bilmədiyi və qanunların cəzalandıra bilmədiyi təqsirlər var. Professor və hüquqşünaslardan ibarət başqa bir bölməmiz isə bunları araşdırıb, siyahıya alır. Bu cür adamların qərarlarının həyata keçirilməsi isə peşəkar, ya da həvəskar qatillərə həvalə olunur.

ADAM. İnsan Dostlarının gopçu havadarlarının danışdıqları bunlar idi. Əgər bundan sonra başqa bir həyat yoxdursa, yaşamaq dünya ziyafət süfrəsində yaxşı yer tutmaqdırsa, İnsan Dostlarının proqramı heç də çöllərə atılmaq üçün deyil. Başqalarına gözəgörünməz zəncirlərlə bağlanmağa nifrət etdiyim üçün yenə də bu gizli təşkilata daxil olmadım. Mənə zərər vurmasınlar deyə, açığı, İD təmsilçilərinə vədlər verməkdən də çəkinmədim.

HƏKİM. *(Divardan asılan üç yapon maskasını görür)* Bunlar?.. Bu maskaları divardan siz asmısınız?

ADAM. Hə... Maraqlıdır, elə deyil?

HƏKİM. Bunları hardan almısınız?

ADAM. Naqasakidən almışam. Ötən ay. Bunlara baxın. Qeyri-adidir və həqiqətdir. Bunları da alan kimi otağıma qaçdım və divardan asdım. Hara gedirəmsə, bunları da özümlə aparıram. O saat qaldığım otaqdan asıram. Elə hey onlara baxıram. Bəzən yuxudan oyanıb baxıram. Amma yenə də doymuram. Bu bir həqiqətdir ki, insan təbiətdən daha çox yaradıcıdır. Əsil üzümüzün bunların yanında hissiz və şəxsiyyətsiz olduğunu kim inkar edə bilər?! İnsan oğlu bədəninin hər yerini bağlayır. Hətta cinsiyyət orqanını da. Bircə üzü açıq qalır. Məncə, maska əlcək kimi bir şeydir. Onu eynən əlcək kimi məcbur olanda, taxa bilərsən. Xüsusən də, üzümüzdən razı deyiliksə, bizim üçün uyğun olan maskanı niyə də taxmayaq?! Hamımızın qarderobunda müxtəlif maskalar olsa, pis olar? Məsələn, dəfn mərasiminə gedəndə, kədərli, dərddə görünən maskanı niyə də taxmayaq ki?! Beləliklə, onun kədərini hiss eləmədiyimizi qarşı tərəf qətiyyənlə bilməyəcək. Ya da bir dost məclisinə gedirsinizsə, üzümüzdə niyə də gülərüzlü maska taxmayasız?! Bir qadının, ya da kişinin könlünə yol tapmaq istəyirsə, etibarlı görkəmli maska bütünlüklə işinizi asanlaşdıracaq. Maskanın çox işə yarayır. Hətta maskanın taxılması qlobal tətbiqə çevrilməlidir. Beləliklə, xüsusən, eybəcər və axmağabənzər bir sürü üzün aramızda olması da mənasız olar. Hələ bəzi sənət sahibləri mütləq maska taxmalıdırlar. Məsələn, siz qarşınızdakına güvən aşılamaq üçün tədbirinizi görüb, sevgi ilə gülümsəyən bu maskanı taxmalısınız. Dayanmadan qulaq asmaqdan yorulanda, qulaq asırsınız təəssüratı bağışlayan bu maskanı taxmalısınız, sevimli həkimim... (*Maskalardan "gülən" formasında olanı üzünə taxır.*) Necədir, yəni yaxşı olmadı?

HƏKİM. Belə başa düşürəm ki, vicdan əzabına inanmırsınız.

ADAM. Siz hələ "Cinayət və cəza"nın Raskolnikovundasınız?

HƏKİM. Bəli, vicdan əzabı mövzusunda münasibətiniz mənə maraqlı gəldi. İnsanlar üçün bu hiss vacib deyil?

ADAM. Şübhəsiz ki, vacibdir. Amma bunu da unutmayın ki, hər kəsin vicdan əzabı fərqlidir. Bəziləri də olduqca qəribədir. Məsələn, yanımda olsun deyər, götürdüyüm qoca Nsumbu vaxtaşırı xəyala dalıb, fikirləşməyə başlayardı. Türklərdə belə qara-qara düşüncələr üçün bir məsəl var, ha: "Nə olub, dost, Qara dənizdə gəmilərin batıb?" Nsumbu eynən həmin vəziyyətdə idi. Altmış beş yaş var idi və dəhşətli vicdan əzabı çəkirdi. (*Nsumbu daxil olur.*) Afrikadakı qəbiləsində düz

qırx il əl üstə saxlanılıb və aclığını da qara və ya ağ insan əti yeyərək yatırtmışdı. Sözün açığı, adamyeyən idi. Bu, təbii idi, çünki qəbiləsi də yüz illərdir ki, adam yeməyi doymaq üçün üsul kimi istifadə edirdi. Amma adam yeməyin qarşısını almaq istəyənlər yaşadıkları kəndlərə çatana qədər bunu bacardılar. Təkcə gəlməklə kifayətlənmədilər, adamyeyənliklə mübarizə apardılar. Bu dəfə öldürməkdə şübhəli olanlar öldürülürdü. Nsumbu ətrafında yenə əvvəllər olduğu kimi meyitlər var idi. Amma onlarla qidalanmaq mümkün deyildi. Bu müddətdə Nsumbu qəzəbli halda süründü... Çünki yadlar süfrəsinin ən yaxşı yeməyini qabağından çəkib götürmüşdülər. Bu səbəbdən də Nsumbu yaşamaq həvəsini tamamilə itirmişdi. Yenə çox darıxdığım günlərdən birində həmişəkindən daha az səfehçəsinə şeylər danışmaq ümidi ilə onu yanımda saxladım. Onsuz da davamlı olaraq, axır vaxtlarda əyləncələrdən, xeyir işlərdən, iqtisadiyyatdan və qadınlardan danışan adamlara da dözə bilmirdim. Şübhəsiz ki, qırx illik qanuni kannibalizm (adamyeyənlik) həyatı boyunca oxşarlarından ən azı üç yüzünü yeyən bir adamın danışmağı bir iş adamının, bir rahibin, bir sənətsevərin danışmağından daha iştahaçıcı olmalı idi. Amma yanılmışdım. Nsumbu yeyəsi insanın həyatının tayı-bərabəri olmurdu. O, belə görürdü. Bunu da belə izah edirdi:

NSUMBU. Hər adam eyni formada həzm edilmir. Amma nəticədə dadları ləzzətli və gözəldir. İnsan əti heyvanlarınkindən daha çox qidalıdır. Bir insanı qızardıb yeyəndən sonra, iki-üç gün ac qala bilərəm. Mən şəxsən, yetkin insanları yeyirdim. Bunun da çox xeyrini gördüm. Bilirsiniz, mərd olmaq üçün şir ürəyi, hiyləgər olmaq üçün tülkü beyni yeyirlər. Mən yetkin adamları yeyib, ağılımı və gücümü artırmağı seçdim. Bunun nəticəsində də bu günlərə qədər gəlib çata bildim. Amma insanların peşələri də vacibdir. Ən gözəl, ən ləzzətli insan əti sənəd adamlarının ətidir. Ona görə ki, onlar arıq, gözəgəlimli olmasalar da bişirildikləri qazanın içində bir az qaynamaqla divə çevrilib, böyüyə bilirlər. Və beləliklə də daha gözəl, daha dadlı bir ətə çevrilirlər. Bu günə qədər yediyim ən ləzzətli ət isə özünü aktyor hesab edən bir nəfərin əti idi. Dolanışiq dərdindən bir dəri, bir sümük qalmışdı, amma bütün kənd camaatı davamlı alqışlarla onun, qazanın içində bişəndə, iki insan böyüklüyünə çatdığıнын şahidi oldular. Bu aktyor qırıntısını hədiyyə edən vaxtda belə, hərif “Şekspir de, Şekspir de” deyib qışqırırdı. Səsinə kəsmək üçün əvvəlcə məcbur olub, dilini yedim. Ancaq aktyorlar yox, rəssamlar, yazıçılar, rejissorlar və bunlara oxşayanlar da dadlı idilər. Ancaq heç vaxt unuda bilmədiyim hadisə Türkiyədə teatrların işləyə bilməməsi vəziyyətinə düşəndən sonra, bizim Afrikaya qastrola gələn bir Türk Teatr kollektivini bütün komandası ilə birlikdə yeməyimiz idi. İçlərində bir dramaturq da var idi. Onun fəryadı daha çox ürək parçalayan idi: “Bilsəydik ki, bizi yeyəcəksiniz, buralara qədər gələrdik?! Onsuz da ölkəmizdə bir qoşun teatr düşməni bu işi amansızlıqla həyata keçirir! Buralara qədər yorulduğumuzun, gəlməyimizin nə mənası var idi ki?!” deyib, əzab içində

qışqırırdı. Bax, unuda bilmədiyim, yuxularıma qarabasma kimi girən həmişə bu səhnələrdir.

ADAM. Nsumbu həqiqətən də ağlayırdı. Və vicdan əzabı çəkirdi. Vicdan əzabı çəkən bir adamı niyə yanımda saxlayım ki?! O saat ona yol verdim. Çünki yalnız həyatını davam etdirməyə niyyəti olmayan insanlar vicdan əzabı kimi şeylərlə vaxt itirirlər.

HƏKİM. Pərdələri bir az açə bilərəm?

ADAM. Yox, açmayın.

HƏKİM. Səbəbini soruşə bilərəm?

ADAM. Göy üzünü görmək istəmirəm. Göy üzünü görəndə, ürəyim sıxılır. Göy üzü mənə əzab verir. Göy üzünü görəndə, özümü günəşə və buludlara qarşı oxlarını atan skiflərdən biri kimi hiss edirəm. Göy üzünə nifrət edirəm. Özü də nifrətlərin ən ağırını ilə - məzlumların nifrəti ilə... Yer üzünü sevdiyim üçün yox. Yer üzü miskindir, alçaqdır, başsızdır. Amma yer üzündə nə də olsa, özümüzü evimizdə hiss edirik. İstədiyimizi eləyib, pozmaqda, keyfimizə görə hərəkət etməkdə sərbəstik. Bəzən elə olur ki, yer üzünü bizə baş əyir. Onu istədiyimiz kimi özümüə uyğunlaşdırmağı, qayalıq və bataqlıqlarda buğda əkib biçməyi, süni çaylar düzəltməyi, dağları düz eləməyi, qitələri ayırmağı bacarıyıq. Amma göy üzünü aramıza bir məsafə qoyur. Heç dəyişən deyil, düşməndir. Göy üzündə heç bir gücümüz yoxdur. Aşağı təbəqələri belə, ərazimizdən çöldə qalır. Əsən küləyə razı olmaq, yağmurun kefini gözləmək, həftələrlə, aylarla yandırıcı günəşə dözmək məcburiyyəti var. Fırtınalara qarşı əlimizdən nə gəlir? Nə paraşütlər, nə böyük təyyarələr göy üzünə qarşı zəifliyimi azalda bildi. Havalarda gəzirəm, amma bu, qasırğaların, tufanların və dumanların əlində qalmağıma mane olmur. *(Həkim fikirli halda, qulaq asır.)* Kosmosa daha çox nifrət edirəm. Faydası olduğu üçün günəşə dözə bilirəm. Amma gecələr ulduzlar... Boşluq məni sıxdığı üçün yox, iyrəndirir, bezdirir, itələyir... Çünki yer üzünü mənə uşaqlığımin əziyyətini hiss elətdirməyi bacarır. Ulduzlu göyün mənə əzici meydan oxuması sonsuzdur, kobuddur, utandırıcıdır. Elektrik işığının səyyah atomları kimi gözlərimə görünən günəş məndən nə alıb verə bilmir?! Məndən nə istəyirlər? Nəyimə lazımdırlar? Və niyə görə bu min illik işıqlar hər gecə bu qaranlıq guşəmdə günlərimin qısaldığını bildirmək üçün gəlib niyə məni təhqir edirlər? Göy üzünü nəhayətsiz və dözülməz təhqirdir. Ulduzlarla aramızda necə minillərlə işıq ili olduğunu, işıqların yer üzünə çatmaq üçün neçə yüz il lazım olduğunu öyrəndiyim vaxt necə qudurduğumun şahidi olmalıydınız. Göy üzünü mənim üçün uzaq bir düşməndir. Yaşamaq üçün

düşməninə ya məhv etməlisən, ya da ələ almalısən. Amma onu nə məhv edə bilirəm, nə də ələ ala bilirəm. Ağıllı bir açıqlama verməmiş quyruqlarını sonsuzluqda arxalarınca sürüyən ulduzlar mənə qətiyyənlə təsəlliverici heç nə deyə bilmir. Bu kosmik tozlardan yaranan naməlum dəstə, hər səliqəsiz, hər tamamlanmamış obyekt kimi mənə də özümdən çıxarır. Bəs, planetlərlə onların peykləri? Bir işıqlıq sədəqə üçün fırlana-fırlana qalan bu sönən yaltaqlar... Astroloqlar... Astroloqlar... (Kosmonavtlar... Kosmonavtlar...) Necə olub ki, dəli olmamısınız? Ya da özünüzü öldürməmişsiniz?.. Uzaq çöllərin dərinliklərinə sığınan bürclərin davamlı təhqir edilməsini, bu qürursuz və həvəssiz nəsil heç eşitmirmi?.. Göy üzünə baxsam, mənə alçaldır, onu görməməzliyə vursam, mənə cəzalandırır. Buna görə də göy üzünü görmək istəmirəm. Amma uşaqlar, axmaqlar və şairlər nəhayətsizlikdə uçuşam bu pərvanelərə heyran qalırlar... Mən ki nə şairəm, nə də mistik... Göy üzünü mənə üçün, hər gecə üzərində naçar heçliyimi oxuduğum böyük, uğursuz bir pərdədir. *(Adam yorulub, çarpayuya uzanır. Həkim bir az narahat halda yerindən qalxır. Sonra təzədən əyləşir. Bir müddət Adama tamaşa edir. Adam yatır. Həkim də yatmağa başlayır. Bir müddət sonra Tibb bacısı yavaş-yavaş içəri girir. Təəccüblənir. Neyləyəcəyini bilmir. Çıxışda görür ki, Həkim oyanıb, ona baxır. Həkim dikəlir. Tibb bacısına işarə edir ki, sakit olsun. Tibb bacısı səssizcə çölə çıxır.)*

ADAM. *(Ayağa qalxır. Elə bil ki, yatıb qaldığını hiss eləmir.)* Bundan on beş gün əvvəl ürəyim sıxıldığı üçün Moskvaya getmişdim. Qırmızı meydanın düz yanındakı otelə getdim. Lobbidə Amerikalı mühəndislə tanış oldum. Leninqradlı, üzr istəyirəm, təzə adı ilə Peterburqlu mühəndis bir zavodun nümayəndəsi kimi Moskvaya gəlmişdi. Mənə həm meyxanə, həm qəhvə, həm teatr, həm də qumarxana olan bir yerə apardı. Hər yerdə olduğu kimi burda da içirdilər. Qırmızı və qızıl rəngli bir pərdədən paltarları olan gipsi pis bir dişi skelet hərdənbir ortada fırlanıb, lirik mahnı ulayırdı. Bərəkətli olsun, gecə yarısından sonra yoldaşımın bir dostu gəlib masamızda oturdu. Gələn adam dörd-beş dil bilirdi. Rəqqaslıq, aktyorluq, dekorçu, tənqidçilik, dramaturqluq və hər halda cəsusluqla da məşğul olan bu rus gənc, bir teatr pərəstişkarı idi. Ondən soruşdum ki, SSRİ niyə dağıldı? Sosializm niyə süqut elədi? Maraqlı açıqlaması belə oldu:

TEATR PƏRƏSTİŞKARI. Proletar çevrilişinin əsas məqsədi olan realist yanaşma, səhnədə də olsa, sistem əsassız, uydurulmuş şeylərə icazə verməyi davam etdirdiyi üçün süqut elədi.

ADAM. Başa düşmədim.

TEATR PƏRƏSTİŞKARI. Başa düşülməyəsi bir şey yoxdur. Məsələn, yazıçıların

yazdıqları eynən kələksiz və intriqasız bir formada verilməli idi. Teatrı həqiqətə çevirən həyatın bir hissəsi deyil, bütövlükdə onunla eyni olmağıdır. Buna görə də birinci görülməsi iş artıq yetkin aktyorları sənətdən uzaqlaşdırmaq olmalı idi. Çünki bu tərzdə yetişmiş aktyorlar həqiqəti məharətlə göstərmiş kimi edirlər. Məsələn, Yuli Sezarı oynayan aktyor tamaşanın axırında həqiqi xəncərlə vurulub, həqiqətən də ölməli idi. Ya da Otellonun Dezdemonası yastıqlar altında boğulmalıydı. Teatr səhnələrində qırmızı mürəkkəb yerinə qan axmalıydı. Saxta meyitlərə son qoyulmalı idi. Meyitlər kulisə aparılan kimi dirilməməli, birbaşa morqa aparılmalıydı.

ADAM. Bu işə aktyor dözə bilməz...

TEATR PƏRƏSTİŞKARI. Onsuz da həqiqi aktyorlar aşağı cinsdir. Üstəlik, həyata da bağlıdırlar. Onları sistem toplumdan kənar saxlamalı idi. Bu kimi rollar... Ölümə məhkum edilmiş rəqib inqilabçılara, ya da xalqın xeyrinə hərəkət eləməyi qarşılıqlarına məqsəd qoyan, xalq üçün ölməkdən çəkinməyən gözü tox inqilabçılara verilməliydi. Çünki dahiyənə də olsa, olurmuş kimi heç vaxt həqiqətin yerini tuta bilməz. Həyatda ona məlum bir vəzifə havələ edilmiş biri eyni şeyi səhnədə də etməlidir. Əgər bir generala ehtiyac varsa, o saat ordudan uzaqlaşdırılmış həqiqi general çağırılmalı idi. Bunlar edilmədiyi üçün sistem şiddətli gurultu ilə süqut elədi.

ADAM. Amma dediklərinizi müasir dünya formasında eləmirlər.

TEATR PƏRƏSTİŞKARI. Bəli, eləmirlər. Qorxuram ki, bu səbəbdən bu sistem də mütləq süquta uğrayar. Çünki teatrın gələcəyi bircə sözdə cəmlənir: asılılıq. Buna görə də teatrı sünilik, göz pərdələmək kimi paslı, köhnə nöqsanlardan xilas etmək üçün görüləcək iş bütün təhsilli və profional adlandırılan aktyorları teatrlardan qovmaqla mümkün olacaq. Komediya və faciə aktyorları teatrı gəmirən iki xərcəngdir. Onları teatrdan çıxarıb tullamadıqca, teatrın yenidən doğuluşunu, xilasını heç vaxt görə bilməyəcəyik.

ADAM. Əgər icazə versəydim, aktyorların düşməni olan bu mühəndis danışmağa davam edəcəkdə. Bir az qorxu içində soruşdum ki, niyə həqiqi aktyorlara belə düşmənsiniz?

TEATR PƏRƏSTİŞKARI. Mənim dörd pərdəli "Mümkünsüzlük" adlı bir pyesim var. Bu pyesin iştirakçıları şeytanlar, kölgələr, hərəkət etdirilən bütlər, meymunlardır. Nə bir kişi, nə də qadın. "Boşluğun mühiti" adlı bir pyesim də var. Təəssüflə bildirirəm ki, heç Berlində də tamaşaya qoydura bilmədim. Amma sevinərək

deyirəm ki, İstanbulda bir çox teatr buna bənzər pyesləri tamaşaya qoymağın həqiqi teatr olduğunu anlayıblar ki, uzun müddətdir “hə, atam, de, atam” – bu cür mətnləri səhnəyə çıxarırlar. Əgər mənə dəstək olsanız, pyesimi sizə həsr edərəm. Pyesimin tamaşaya qoyulmağı üçün lazım olan pulu versəniz, bu işin qürurunu, fəxrini də mənimlə bölüşmüş olarsınız. İstanbulda sponsor axtaran bir qrup var. Məndən xəbər gözləyirlər...

ADAM. Yorğunam, otele qayıtmaq istəyirəm. Gənc həvəskar mənə otele qədər ötürdü və kitabının nəşri üçün lazım olan pulu qoparmamış da əl çəkmədi.

HƏKİM. *(Bir az da həyəcanla yanına gəlir)* Bir az istirahət edin. *(Adamın saçlarını tumarlamaq üçün əlini uzadır.)*

ADAM. *(Həkimin əllərini itələyir və ayağa qalxır. Elə bil ki, köməksizdir)* Tiryəki sınıdım, məni gic elədi. Bütün içkilərin dadına baxdım, iyrənc olur, dəli oluram. Kokain gic eləyir. Üstəlik, ömrümü də qısaldır. Anaşa ilə efiri gecikənlər istifadə edir. Rəqs – tərlədən bir vəhşiləşmə. İki-üç min uduzduğum qumar məni iyrəndirir. Həm adi bir həyəcandır, həm də bahalıdır. Musiqi zallarında, görüş məkanlarında, fahişəxanalarda boyanmış, lüt, nifrət hissi oyadan, ürəkbulandıran, bir-birinə oxşayan qızlardan təşkil olunan qadınlar. Maşındakı və təyyarədəki sürət əvvəldə məni ovudur. Sonrası gülüncdür. Çünki insan heç bir şey görmür. Çünki o saat uzaqlaşmaq arzusu ilə çatmaq istədiyini bir yerə axmaq kimi çatırsan. Teatr qocalar və estetik modabazlar üçün vaxt öldürmək üçün bir yerdir. Konserlərdə adamı özündən alıb aparan bir neçə hissəyə qulaq asa bilirəm. Amma bu ləzzətə çatmaq üçün mənasız və dəxli olmayan şeylər fikirləşdikləri halda, məst olubmuş kimi riyakarlıq edən adam sürüləri arasında olmalısən, bu da işgəncədir. Mən başqa bir şərab, möcüzə yaradan bir teatr, daha qorxunc bir idman, varlığını sonsuza qədər dəyişdirəcək tiryək, tapacaq və tapılacaq bir qadın istəyirəm. İnsanlar o qədər az şeylə kifayətlənirlər ki... Çoxu bir qədər boyanmış ət, bir az süni çılgınlıq, bir neçə köhnə təsvir, min dəfə eşidilmiş bir neçə səs, bir həyəcan parodiyası, bir heyvan şüursuzluğu ilə kifayətlənir. Pulum var. Hər şeyi satın almaq üçün pulum var, amma yenə də darıxıram. Böyük şəhərin ləzzəti və əyləncəsi mənə ərköyün və sadələvh uşaqların hərəkətlərini xatırladır. Kalıqula, Neron və ya Hitler kimi insanlar da əylənə bildilər, amma mən bacarmıram. Pul çatmır. Hökmlülük və saflıq da lazımdır. Kim bilir, bəlkə, onlar da darıxırdılar. İnsanları öldürmək platonik qatillərin fikirləşdiyi o ləzzəti verməz. Sadizm belə, axırda səsini çıxarır. Çünki sadizm darıxmağın övladıdır, atasını öldürə bilməz. Bir əlac tapmalıyam. Mənim kimi milyonlarla dolları olan və hər cür mənəvi qayğıdan uzaq bir adamın sıxıntıdan partlamağı sizcə, inandırıcıdır? *(Çarpayıda oturur)* Dünyanın mənə təklif elədiyi əyləncələr insanı axmaqlığa, ya da dəliliyə, nifrətə, ya da ölümə aparır.

(Uzanır) Artıq təzə bir ləzzəti, eşidilməmiş bir sevinci, ya da xoşbəxtliyi tapmalıyam. (Ayağa qalxır) Bundan iki il əvvəl bir Cümhuriyyət satın almışam. Bu Cümhuriyyət Türkiyədə nəşr olunan jurnalın adı deyil. Yəni rəsmi olaraq, adı Cümhuriyyət kimi xatırlanan ölkədir.

HƏKİM. Hardadır bu cümhuriyyət?

ADAM. Yeri vacibdir? Cənubi Amerikada. Afrikada, ya da Orta Şərqdə. Bir Cümhuriyyətdir. Paytaxtı, prezidenti, nazirləri, siyasi partiya və parlamenti olan Cümhuriyyət.

HƏKİM. Buna niyə ehtiyac duydunuz?

ADAM. Yenə də çox darıxırdım. Bir dostum tövsiyə elədi. "Bir Cümhuriyyət var, satın alsan, başın qarışar". Mən də aldım.

HƏKİM. Bu işdə necə oldu?

ADAM. Çətin olmadı. Cümhuriyyətin kassaları bomboş idi. Təzədən vergilərin tətbiq olunması, iqtidardakıların devrilməsi, bəlkə də, çevriliş üçün işarə ola bilərdi. Qabağına çıxana rəsmilik və rütbə təklif edən bir general ortaya çıxmışdı. Əvvəlcədən təşkil olunmuşdu. Ax, bu zəif inkişaf edən ölkələr... Bax, həmin ölkədə fəaliyyət göstərən bir amerikalı sözügedən bu ölkənin vəziyyətini mənə - agentliyə bildirmişdi. Əvvəlcə, Xalqla Ünsiyyətini işə saldım. Agentimin verdiyi məlumatları təsdiqlətməyim lazım idi. İşə parlamentdən başladım. Onsuz da nazirlərin çoxu istədiyim kimi idi. Yəni hamısı işə yaramayan adamlar... Bütün nazirlərə şirkətimin içində yaratdığım fondada məsləhət şurasına üzvlük təklif etdim. Aylığı on min dollar. Hamısı da qəbul elədi. Çünki onları əvvəlcədən ölkələrinin inkişafı üçün birlikdə çalışmağımız lazım olduğu mövzusunda inandırmışdım. Bu cür yanaşma onların ətrafındakı insanlara qarşı özlərini müdafiədə qabaqcadan təhlükəsizlik kimi olmalıdır. Bunun qarşılığında mənə xalq hiss eləmədən gömrükləri mənim tabeliyimə verdilər. Onlardan artıq başqa heç nə tələb edə bilməzdim. Bu səbəbdən dəyişdirilməli idilər. Artıq baş nazirlə görüşməyin vaxtı çatmışdı. Onsuz da ölkənin külli-miqdarda xarici ticarət boşluğu var idi. Yeni bir şöbə yaradılmasını və bəzi nazirləri dəyişdirmək təklifimi məmnuniyyətlə dəstəklədi. Çünki ona boşluğu dolduracaq pulu ancaq bu əməliyyatdan sonra verə biləcəyimi qəti şəkildə bildirmişdim.

HƏKİM. Madam ki, nazirləri ələ almısınız, dəyişdirməyə nə ehtiyac var ki?

ADAM. Nazir olmaq üçün gözləyən bir qoşun adamın ürəyini qıra bilməzdim. O ki qaldı istədiyim meyarlara daha çox uyğun gələnləri qətiyyənlə gözləyə bilməzdim. Beləliklə, növbə yeni nazirlərin seçiminə gəldi. Təzədən yoxlayıb, ən yaxşılarını seçməkdə düz hədəfə vurdum. Bütün bank kartlarını ələ keçirən köhnə bir iş adamını o saat Maliyyə Nazirliyinə yolladım. Ömrü boyu kitab oxumayan, heç vaxt teatra, kinoya, sərgiyə və konsertə getməyən bir nəfəri Mədəniyyət Naziri təyin olunmasını təklif elədim. Bacarıqsız bir baytarı Səhiyyə Nazirliyinə, məclisdə dəqiqədə bir yol silahına əl atanı, keçmişdə, öz sözü ilə arxasında on-beş iyirmi leş qoyub gələn Daxili İşlər Nazirliyinə seçməkdə heç bir inkarla qarşılaşmadım. Qəti dil bilməyən, ana dilini danışmaqda belə, çətinlik çəkən bir başqasını da Xarici İşlər Naziri təyin elədim. Əmək və Sosial Müdafiə Nazirliyə təyin olunan adam bir işçi birliyinin köhnə rəhbəri idi. Əvvəlki həyatında davamlı olaraq, işçiləri satıb, məclisə qəbul olundandan sonra da işçilərin əleyhinə çıxarılan bütün qanunların qaralamalarının hazırlanıb, qanuniləşməsində başlıca rolunu oynayan bir nəfər idi. Təhsil Nazirliyinə ağılsız, savadsız, Turizm Nazirliyinə də bir gənc qızı iki ay evində saxlayan və həbsə düşməmək üçün millət vəkili olmağı üstün tutan bir namussuzu, Müdafiə Nazirliyinə də silah almağı söz verib, ordunu aldadanı təyin elədim.

HƏKİM. Baş Nazir heç bunlara etiraz eləmədi?

ADAM. Eləmədi. Daha doğrusu, eləyə bilmədi. Çünki hamısını millət vəkili eləyən o idi. Qaldı ki, Baş Nazirin keçmişləri də meyarlarıma əməlli-başlı uyğun gəlirdi. Oğlanlarından biri qaçaqmalçılıq üstündə axtarışda idi, o birisi də öhdəsinə pul götürmək təqsirinə görə tutulmaq üçün gün sayırdı. Qızına qalanda isə, maşını ilə sərxoş halda yeddi nəfərin ölümünə səbəb olub, buna görə də barəsində verilən məruzəni dəyişdirmək üçün əlləşirdi. Baş Nazirə gələndə isə, vergi borclarını əhvə salmaq məqsədilə bir qanunun tez bir vaxtda parlamentdə təqdim edilməsi üçün gecəsini gündüzünə qatıb, parlamentdə gecələyirdi. Dəyişiklikdən dərhal sonra, nazirləri törətdiyi günahlarda şərikləri olan hərifləri də uyğun ümumi idarələrə rəhbər qoymağım da heç də çətin olmadı. Deyə bilərəm ki, Məclis rəhbərinin tapılması ən asan iş oldu. Silahlı Qüvvələrin seçimlərində yüzdə iyirmi kimi vacib bir payın özü üçün ayrılmasını təşkil edən, bu, bilinəndən sonra ad ordudan xaric olunan millət vəkilliyində nəfəs alan köhnə bir general alqışlarla Məclisin rəhbərliyinə gətirildi. Amma onun əsas seçildikdən sonra and içmə mərasimindəki hamımızı ağladan nitqini görmək lazım idi. Bircə problem prezident idi. Necə olmuşdusa, namuslu, təmiz qalmaq bacarmışdı. İşin sevindirici tərəfi o idi ki, prezidentin müddəti bitmək üzrə idi. Amma təzəsini seçmək üçün iqtidarın səsləri kiyafət eləmirdi. Müxalifət millət vəkillərindən tez-tez partiya dəyişdirən iyirmi beş nəfərə külli-miqdarda transfer pulları verib, yeni bir partiya toplamağım çətin olmadı. Keçirilən məclis səsverməsində baş nazirin prezidentliyə, baş nazirin

yerinə də keçmişdə, demək olar ki, bütün sahələrdə insanı təəccübləndirəcək qədər korrupsiyaya, adam yaralayan, təcavüzkarlıq edən, amma haqqında heç vaxt iş açılmamış, qovluq tərtib olunmamış birini gətirdim. Üstəlik, təzə baş nazir dövlətə aid olan zavodların özəlləşdirilməsində də olduqca təcrübəli idi. Artıq pul verib, bu satışları həyata keçirməyin üsullarını hələ bu vəzifəyə gəlməmişdən yaxşı anlayırdı. Təzə baş nazir özəlləşdirmə işini bir il kimi qısa bir müddətdə həyata keçirməyi bacardı. Məni belə, təəccübləndirən bir sürətlə dövlətə aid olan dəmir yollarını, xəstəxanaları, təhsil müəssisələrini, universitetləri, böyük və kiçik zavodları, tütün, içki və xüsusən, zərər verməyən müəssisə və quruluşları əcnəbilərə satıb, özəlləşdirməyi, mənimsəməyi bacardı. Buna görə də Dünya İş Şurasının onu işləmə və Ləyaqət mükafatı ilə şərəfləndirilməsini təşkil etdim. O da bu yaxşılığımı cavabsız qoymayıb, həbsxanada yatan, ömürlük həbs cəzasına məhkum olan bir hərfi, bir yol tapıb içəridən çıxartmağı və Ədalət Naziri vəzifəsinə gətirdi. İndi xalq yeni seçkilərə hazırlaşır. Parlamenti öz səsləri ilə təzələyə biləcəklərini hesab edərək, həyəcanla, səbrsizliklə seçki gününü gözləyirlər. Biz də təbii ki, boş dayanmırıq, bütün partiyaların vilayət, rayon və ən aşağı birlik rəhbərlərinə, bölgənin ən görməmiş, qıcıq, fırlıdaqçı və bu kimi xüsusiyyətləri olan hərfləri gətirmək üçün səy göstəririk. Bunu biyə elədiyimizi soruşursunuz, gözlərinizdən hiss edirəm. Siyasətçilərin səviyyəsiz insanlar arasından seçilməsinin nə xeyri olduğunu bilmək istəyirsiniz, elə deyil?

HƏKİM. Bəli, həqiqətən də bilmək istəyirəm.

ADAM. Siyasətçilər səviyyəsiz insanların arasından seçilsə, o meydana heç səviyyəli insanlar girər? Bunu unutmamaq lazım deyil ki, oxuyan, yazan, düşünən insanlar hər zaman təhlükəli ola bilərlər. O halda, biz elə eləməliyik ki, başa bəla gətirəcək adamları bu meydanlara nifrət eləsin. Çünki onda xalqları istiqamətləndirmək daha asan olar.

HƏKİM. Bu günlərdə Cümhuriyyətimiz hansı vəziyyətdədir?

ADAM. Mənim üçün olduqca əyləncəlidir. Məclisdəkilər üzə sərbəst şəkildə mübahisə edir, qərarlar qəbul edirlər. Xalq Cümhuriyyətin müstəqil və suveren, hər şeyin idarəsinin öz əllərində olduğunu hesab eləməyə davam edirlər. Fərqində deyillər ki, hər şey mənim əlimdədir. İstəsəm, bir həftənin içində parlamenti bağlayıb, konstitusiyayı dəyişdirib, gömrük haqlarını iki qat qaldıra bilərdim. Kefim istəsə, iqtidarın mənimlə bağladığı gizli sazişi üzə çıxarıb, təcavüzə-dırnağacan bütün hökuməti yerlə-yeksan edərdim. Üstəlik, başqa bir ölkəyə qarşı müharibə elan elətdirmək mənim üçün çətin deyil. Bu gizli, amma sonsuz güc vaxtaşırı mənə əyləncəli saatlar bəxş eləyir. Şübhəsiz ki, siyasət komediyasının bütün yükünü

çəkmək insanı vəhşiləşdirən yorğunluqdur. Amma pərdənin arxasından istədiyini hər hərəkəti edən kuklaların iplərini çəkən bir insan olmaq olduqca ləzzətlidir. Mənimki balaca bir Cümhuriyyətdir. Bəs, daha böyüklərinə nə deyək? Heç hiss eləmədən eynilə mənimkinə oxşar bir müstəqillik içində yaşayan ölkələr tanıyıram. Belə ölkələri ələ almaq, şübhəsiz ki, çətinidir. Bu işi ya bir trest, ya sərhədsiz kapitalist, ya da böyük banklar reallaşdırı bilər. Bir çox ölkələr kiçik komitələr tərəfindən idarə olunur. Onları yalnız güvəndikləri adam tanıyır. O adamlar ki, seçilmiş rəhbər rollarını təbii formada oynamaqdan da geri qalmırlar. *(Tamaşaçılara)* İndi fikirləşin görək. Sizin də tanıdıqlarınız varmı?

BİRİNCİ HİSSƏNİN SONU

İKİNCİ HİSSƏ

Həkim maqintafonu işə salır. Axırını cümlələri tapır.

ADAM. *(Səsi)* Şübhəsiz ki, siyasət komediyasının bütün yükünü çəkmək insanı vəhşiləşdirən yorğunluqdur. Amma pərdənin arxasından istədiyini hər hərəkəti edən kuklaların iplərini çəkən bir insan olmaq olduqca ləzzətlidir. Mənimki balaca bir Cümhuriyyətdir. Bəs, daha böyüklərinə nə deyək? Heç hiss eləmədən eynilə mənimkinə oxşar bir müstəqillik içində yaşayan ölkələr tanıyıram. Belə ölkələri ələ almaq, şübhəsiz ki, çətinidir. Bu işi ya bir trest, ya sərhədsiz kapitalist, ya da böyük banklar reallaşdırı bilər. Bir çox ölkələr kiçik komitələr tərəfindən idarə olunur. Onları yalnız güvəndikləri adam tanıyır. O adamlar ki, seçilmiş rəhbər rollarını təbii formada oynamaqdan da geri qalmırlar. İndi fikirləşin görək. Sizin də tanıdıqlarınız varmı?

(Bir anlıq sükut)

HƏKİM. Yaxşı, sizə bir sual verim. Niyə bir çox şeyi satın alırsınız? Bunu heç fikirləşmisiz?

ADAM. Fikirləşməmiş olaram?! Bütün bunları fikirləşmək məndə refleks formasındadır. Siz alış-veriş eləyirsiniz?

HƏKİM. Əlbəttə, eləyirəm. Ticarət mərkəzlərini gəzmək də bir başqa cür xoşuma gəlir. Şübhəsiz ki, imkanlarım çərçivəsində nəşə satın almaq da istəyəyəm. Yəni

ancaq lazım olan şeyləri alaram.

ADAM. Pulunuz məhdud olduğu üçün belə fikirləşirsiniz.

HƏKİM. Pulum olsa da Cümhuriyyət satın almağı fikirləşmirəm.

ADAM. Bunu fikirləşmək hal-hazırda sizə uzaq gələ bilər. Amma, bəlkə də, bir ada satın alarsınız. Ya da xüsusi vertolyot. Çünki sizin bu gün üçün ehtiyacınız olmayanlar o gün üçün lazımınız ola bilər. Çünki tələbləri şərtlər müəyyənləşdirir. Bəzi qadınlar dayanmadan alış-veriş eləyirlər. Sizi nəzərdə tutmuram, xahiş edirəm, özünüze götürməyin.

HƏKİM. Rica edirəm...

ADAM. İcazə verin, bunun səbəbini açıqlayım. Bircə sözlə açıqlaya bilərəm. Ehtiyac... Xüsusilə, cinsi ehtiyac. Şübhəsiz ki, tək cinsi məsələyə aid eləmək də düz olmaz. Çünki heç bir vəziyyətin, nəticənin tək səbəbi yoxdur. Başa sala bilirəm?

HƏKİM. Rica edirəm... Sizi başa düşürəm. Amma hara gəlib çıxmaq istədiyinizi anlaya bilmirəm.

ADAM. Siz mənə bir sual vermişdiniz. Niyə bu qədər çox şey aldığıma! Ən əsas səbəblərdən biri ehtiyacdırsa, digəri güvənsizlikdir. Amma hardasa öz iqtidarımı sınamaq da var. Məni başa düşürsünüz? Bundan üç ay əvvəl bir şeyi sınamaq istədim. Bir neçə gün bir kasıb, bir sərsəri, bir qaçaq kimi yaşamağı... Tək başına... Heç kimin köməyi olmadan. Məmurlarıma, köməkçilərimə, xidmətçilərimə və sürücülərimə icazə verdim. Avtomobillərimi qaraja qoydum. Bir kəndlidən köhnə geyimlər aldım və cibimdə bir neçə lirə ilə Appeninin Toskana dərələrini getdim. İllərdir ki, varlıyam, yəni azadlığı olmayan bir qurban. Artıq süfrələrin bərbəzəyinə, yaltaqların yaltaqlığına dözə bilmirəm. Sıxılıram. Getdikcə, keçmişdə yaşadığım səfil həyat üçün darıxıram. Minlərlə dilənçinin və dəlinin hücumuna məruz qalandan sonra heç olmasa, bircə həftəlik kimsəsiz, kasıb həyatın dadına baxmaq... İqtidarların bütün təamlarının dadına baxanlar üçün yeganə sığınacaq müflislikdir... Dünyada satın alına biləcək nə varsa, ona sahib olanlar üçünsə yeganə sığınacaq kasıblıqdır. Bu bir komediya, bəlkə də, biabırçı komediya, çox tamaşaçısı yoxdur. İtalyanca bilmirəm. Özümlə nə xəritə götürmüşəm, nə də qanun kitabı. "Nə olar, olar" deyib gəzirəm. Mövsümün boz çuxur halına saldığı çaylar. İnsanların əkdiyi toxumlar dəvə tikanlarıyla kolların arasından zorla cücərməyi bacaran keçəl, qotur dağlar... Yüksəklikdə hələ çiçəkli çəmən... Sudan

çox çınqıl daşı gətirən sellər... Alpinistlərin baltalarından necəsə xilas olmuş bir neçə meşəciklər... Bəzən qala qalıqları... Bərpa olunası bir orta əsrlərə aid qala. Çaşqın uşaqların qapısından sürü kimi çıxdığı bir qara ev. Şam ağaclarının içində gizlənən bir monastır və qapısı bağlı, qülləsi olmayan bir kilsə. Ağ inəklər, dəriləri çirkli quzular, mırıldayan donuzlar... Tək-tük sarı cır-cındırda saçlarını gizlədən, gizlənməyə çalışan çoban qızları... Heç bir otelə, mehmanxanaya getmədim. Yol boyu kəndlərdən pulla çörək aldım. Bulaqlardan su içdim. Ağaclardan meyvələr oğurladım. Ağacların altında, ot tayalarının kölgəsində yatdım. Bölgə camaatı sərt idi, amma yaxşı adamlar idi. Onların dillərində beş-altı söz bilsəm də özlərini həmişə məni başa düşürlərmiş kimi göstərirdilər. Nələri varsa, verirdilər. Hətta mən istəməmişdən. Bir gün tarlanın ortasında tənəffüs edən biçinçilərlə bir yerdə yemək yeyirdim. Deyəsən, kim olduğumu, hardan gəlib, hara getdiyimi soruşurdular. Amma onlara cavab verə bilmirdim. Yenə də mənə şorba, salat və pomidora qonaq elədilər. Qadınlar öz aralarında danışanda, altdan-altdan mənə baxırdılar. Yanılmıramsa, mənə yazıqları gəlirdi. Gedirdim. Bir gün idi ki, heç bir kəndlə qarşılaşmamışdım... Çörəyim qalmamışdı. Eləcə yorğun-argın, acından yarı ölü kimi gedirdim. Düz iyirmi dörd saat idi ki, ac idim. Günəş batmaq üzrə idi. Şabalıd ağaclarından yaranan ağaclığa çatdım. Düz yanında daşlı tarla və bulaq var idi. Bulağın yanında yerdə oturan bir qız. Məni görən kimi qorxdu və ayağa qalxdı. On iki-on üç yaşı olardı. Həyatımda bu qədər gözəl məxluq görməmişdim. Günəşdən qızarmış üzündə ovsun-sehrlə dolu iki yaşıl göz ışıldaırdı. Örpəksiz başında qıvrım qara saçlar dalğalanırdı. Yetişən bəhrə kimi təzə və qırmızı dodaqlarının arasındakı ağappağ dişlərlə gülümsəyirdi. Qorxutmamaq üçün onun yaxınlığındakı qayanın üstündə oturdum. Uşağa güvən gəlmişdi. Heç nə demirdi. Amma gözlərini də məndən çəkmirdi. Böyür-başında dörd baş nəhəng inək otlayırdı. Mən dayanmadan tərmi silirdim. Beş-on dəqiqə sonra, kim bilir, niyə görəsə boxçasından bir dilim qara çörək çıxartdı. Yanıma gəldi. Utancaq şəkildə gülümsəyib, bir neçə söz pıçıldayıb, çörəyi uzatdı. Ac olduğumu hiss eləmişdi. Bacardığım qədər təşəkkür elədim. Sonra ləzzətlə çörəyi dişlədim. *(Qışqırmağa başlayır.)* Və qətiyyənlə heç bir dad bu günə kimi mənə bu qədər zəngin və yaxşı təsir bağışlamamışdı.

(Tibb bacısı Adamın səsinə eşidib, qorxu içində içəri girir.)

ADAM. *(Əməlli-başlı səsinə qaldırır)* Çörək!.. Çörək!.. Çörək!..

SABAHI GÜN SƏHƏR

Adam geyinib, hazırlanıb, səhər yeməyini bitirib. Həmişəki kimi qəhvəsindən

udum-udum içir. Telefonun çalındığı eşidilir. Masanın siyirtməsinə açıb, çalan cib telefonunu götürür, baxır, açır.

ADAM. Sabahınız xeyir. Danışa bilirəm. Eşidirəm. Bəli. Bəli. *(Bir müddət sonra)* Yaxşı. Problem yoxdur... Alın... Bazarlıq eləyin... Bilirsiniz. Yaxşı. Həll eləyəndə, mənə zəng vurarsan. Bu gün, ən uzağı sabah bu işi tamamlayın. *(Telefonu söndürür və aldığı yerə qoyur.)*

TİBB BACISI. *(Gəlir)* Bir də sabahınız xeyir.

ADAM. Sabahınız xeyir!

TİBB BACISI. *(Məcmeyini göstərərək)* Götürə biləcəyəm? Fincanınız qalacaq.

ADAM. Afərin!

TİBB BACISI. Pəncərəni də, pərdəni də açmayacağam. *(Adamın razı qaldığını görür.)* Artıq nəyi istəyib, nəyi istəmədiyinizi bilirəm. Nəsə istəyirsiniz?

ADAM. Zəngi basaram. Təşəkkür edirəm. Həkim gələ bilər.

(Tibb bacısı gedir.)

ADAM. *(Nə isə xatırlayıb, cib telefonunu gizlətdiyi yerdən çıxardır. Zəng edir.)* Alo... Tibb heyətindən başqa qalan bütün məmurların sayını demədin. Bax, indi bax... *(Gözləyir)* Bəli... Oldu. Əla. Alın, alın. *(Söndürür)*

HƏKİM. *(Daxil olur)* Sabahınız xeyir!

ADAM. Sabahınız xeyir!

HƏKİM. Necəsiniz?

ADAM. Axır vaxtlarda özümü heç belə yaxşı hiss eləməmişdim.

HƏKİM. Əla! Deməli, düz yoldayıq.

ADAM. Həmişə belə olur. Amma yarım saat sonra nə olacağını deyə bilmərəm. *(Əlindəki dəftərin bir səhifəsinə göz gəzdirir.)* Teatra gedirsiniz?

HƏKİM. Bəli. Bu şəhərdə göstərilən bütün tamaşalara baxıram. Ərim mənim təkidimlə teatra gedirdi.

ADAM. Deyəsən, teatrı sevirsiniz...

HƏKİM. Sevməkdən də o yana, teatr mənim üçün bir yangıdır.

ADAM. Amma belə başa düşürəm ki, əriniz üçün yox.

HƏKİM. Dörd ilidir ki, ayrılmışıq. Mən ərimdən ayrılmışam.

ADAM. Teatra getmədiyi üçün ondan ayrılmısınız?

HƏKİM. Bir nəticənin səbəbi yox, səbəbləri olur. Bunu siz demişdiniz.

ADAM. Sadəcə, zarafat eləmişdim. Mən də teatrı çox sevirəm. Hansı ölkəyə gedirəmsə, mütləq teatra getməliyəm. Eyni mətni fərqli dillərdə, fərqli yozumlarda görmək mənə böyük zövq verir. Bir də onu deyim ki, teatr tarixində görünməmiş hadisənin şahidi olmuşam.

HƏKİM. Necə?

ADAM. Əvvəllər heç bir ölkədə görünməmiş, böyük bir ehtimal heç vaxt da görünməyəcək bir hadisə yaşadım.

HƏKİM. Maraqlı gəldi... Harda?

ADAM. İspaniyada... Madriddə... İspaniyaya gedənlər, adətən, öküz yarışlarına, buğa güləşlərinə baxmağı seçirlər. Amma mən həmişəki kimi teatrı seçdim. Danışmağımı istəyirsiniz? Otelə yerləşəndən sonra, çölə çıxdım və şəhəri gəzməyə başladım. Bir də gördüm ki, Böyük Teatrın qarşısında yəm. Gecə göstəriləcək tamaşa Büxnerin "Dantonun ölümü" pyesi idi. Bu tamaşanı görməliydim. Onsuz da heç bir işim yox idi. Bir bilet aldım və teatr binasından çox da uzaqlaşmayıb, ətrafda vaxtımı keçirdim. Bir şirniyyat evində oturub, kofemi udum-udum içəndən sonra, təzədən qayıtdım. Tamaşanın başlamağına düz on beş dəqiqə qalmışdı. Amma gələnlərin sayı bir əlin barmaqlarının sayı qədər deyildi. Və hamısı da kişi idi. Fikirləşdim ki, yəqin tez gəlmişəm. Qaldı ki, fransız çevrilişinin qəhrəmanlarına İspaniya xalqının sevgi və diqqət göstərməyi təbii idi. Bir az da gözlədik. Zala qaş-qabaqlı dörd-beş tamaşaçı da gəldi. Nəhayət ki, on beş dəqiqə geciksə də tamaşa başladı. İspan dilim pis deyildi... Bir də ki, pyesi əvvəllər oxuduğum üçün daha

rahat baxırdım. Belə görünürdü ki, qırmızı məxmər kreslolarda oturan tamaşaçılar tamaşanı elə də bəyənməyiblər. Çünki bəziləri mırıldayır, bəziləri də pıçıldayaraq bəyənmədiklərini bildirirdilər... Danton və dostlarının danışmaları artıq öskürəklər və “Ə, rədd ol da, get də burdan!” kimi söyüşlərlə, təhqirlərlə qarşılanırdı. Amma birinci pərdə elə də çox hay-küy düşməmiş bağlandı. Yalnız bir neçə fit səsi və kinayəli hayqırtı, hönkürtü eşidildi. Sonra ikinci pərdə başladı. Tamaşaçılarsa getdikcə coşurdular. Artıq gülüşlər kobud qəhqəhələrə çevrilirdi. Hətta bəziləri aktyorlara dəyənək yelləməyə başlamışdılar. “O səhnədən aşağı düşün!”, “Belə teatr olmaz olsun!”, “Hələ dövlətdən kömək, yardım da alırsınız!..”, “Hamınıza ar olsun!”, “Artistlik eləmə!”, “Təlxəklər”, “Aktyorluq elədiyi necə də məlumdur...”, “Ordan düş, fahişə! “ (qəhbə). Tamaşaçılardan ağ saqqallı bir kişi birdən səhnəyə yaxınlaşdı və əlindəki fil dişi saplaqlı əl ağacını (dəyənəyini) qaldıraraq, Danton rolunu oynayan aktyora tulladı. Bax, Dünya Teatr Tarixinə düşəcək hadisədə onda başladı. Bilirsiniz ki, Danton nəhəng adamdır. Rolun tələb etdiyi kimi bu rol nəhəng bir adam tərəfindən də canlandırılır. Danton ona atılan dəyənəyi tutdu və

DANTON. Bu tamaşa dayanmamalıdır!

ADAM. Sonra başa düşmədiyim nələrsə dedi. Birdən kulisdən əsgər və inqilabçı alt paltarsızlar görkəmində başqa aktyorlar, teatrın məmurları, dekorçular, işıqçılar, dülgərlər və nə olduqlarını bilmədiyim bir dəstə adam çıxış etdi. Səhnə tıxtıxana teatrda işləyən adamlarla doldu. İynə atsan, yerə düşməzdi. Danton izdihama baxdı və əlindəki dəyənəklə işarə verdi. İzdiham bircə söz belə demədən, səhnədən zala düşdü. Tamaşaçılara hücum edərək, onları qollarından tutub, qapıdan çölə tullamağa başladılar. Tamaşaçılar çaşmışdılar. Çünki teatr adamlarının sayı onlardan olduqca çox idi. Bir də ki, tarixi pyes olduğu üçün teatr adamları daha gözəgəlimli və qorxuducu idi. Mən nəticəni az-çox bildiyim üçün növbənin mənə çatmasını gözləməyib, yan qapıdan çıxıb lojaya sığınıb, gizlənməyi bacardım. Onsuz da bir neçə dəqiqə keçməmişdi ki, zal boşalmışdı. Bundan başqa, aktyorlar və işçilər çöl qapıları bağlatdılar. Və üst-başlarını silkələyib, təzədən səhnəyə qayıtdılar. Danton əzmlili bir şəkildə belə danışdı:

DANTON. Bu axmaqlar heç nə başa düşmürlər. Bir şah əsəri oynamağımıza mane olmaq istədilər. Amma biz neylədik? Yəni şairlərin təmsilçisi olan biz sənətçilər neyləmişik? Üsyan elədik və müharibənin qalibi olduq.

ADAM. Artıq tamaşanı bitirəcəklərini fikirləşirdim ki, yanıldığımı görüb, təəccüb elədim. Danton nitqini belə tamamladı:

DANTON. Artıq bu heyvanları qovduq, deməli, rahat işimizi görə bilərik. Haydı,

istədiyimiz kimi oynayaq. Kulisdən gələnlərin yerlərinə keçməsinə gözləyib, sonra da tamaşanı qaldıqları yerdən davam etdirdilər. Bir az da dinamik oynayırdılar. Daha da ürəkdən... Aktyorlar, elə bil ki, kreslolarda ağıllı və etinalı tamaşaçılar gəlibmiş kimi tələbkarlıqla rollarını necə lazımdır, elə də ifa edirdilər. Zal müharibə meydanı kimi qaranlıq və bomboş idi. Lojada gizləndiyim yerdən qanlı dramı son səhnəsinə qədər böyük bir zövqlə izlədim. Tamaşa bitəndə, o qədər həyəcanlanmışdım ki, gizləndiyimi yadımdan çıxarıb, aktyorları ürəkdən, səmimi-qəlbədən alqışlamağa başladım.

DANTON. Ələ keçdik! Orda gizlənən kimdir?

ADAM. Lojadan çıxdım. Qaç-aqaça səhnəyə getdim. Büxnerə və aktyorlara qarşı hiss elədiyim həyəcanı bacardığım qədər çatdırmaq istədim. Maraqla qulaq asan aktyorlar sözlərim bitəndə, məni alqışlamağa başladılar. Hamımız birlikdə elə teatrın yanında olan meyxaşayə gedib, aktyorların bu ilk üsyanı ilə bağlı uzun müddət danışdıq.

HƏKİM. (*Ürəkdən gülür*) Bu, çox maraqlı hekayədir. Doğrudan başqa yerdə heç vaxt olmayıb?

ADAM. Xeyr, olmayıb. Çünki adamlarıma dünyadakı bütün teatrlara istiqamətləndirilib, cavabları almaqdan ötrü "başlarına gələn ən maraqlı üç hadisəni yazmaq" üçün əmir verdim.

HƏKİM. Teatr adamlarının çoxu bu cür sualları cavablandırmır.

ADAM. Ən maraqlı hadisələri danışan teatrlara yeni hazırlayacaqları tamaşanın ərsəyə gəlməsi üçün əvvəlcədən düz yüz min dollar kömək edəcəyəmi bildirdim. Onda gözləmədiyimiz qədər cavab aldım. İlk üçlüyə düşə bilmək üçün özlərinin uydurduqları hekayələri həqiqətən olubmuş kimi danışanlar belə, oldu. Amma onları o saat yoxlayıb, yalan danışdıqlarını bilməkdə gecikmədim. Bir sözlə, bu hadisə təkdir və həqiqətdir. Çünki mən şahid oldum. Bir fincan qəhvə içək?

HƏKİM. Ola bilər.

ADAM. (*Zəngi basır, Tibb bacısı daxil olur*) Bizə iki fincan qəhvə gətirsəniz, sevinərik.

HƏKİM. Mənimkini bilirsən.

TİBB BACISI. İkisini də bilirəm. (*Gedir*)

HƏKİM. Həqiqətən də çox maraqlı insansınız. Əyləncəli və tədqiqatçı. Əslində, sizin kimi insanın müəyyən vaxtlarda depressiya keçirməsi təbidir. Amma mənə təəccübləndirən sizin bu təbiliyi, elə bil, özünüzdə ruhi narahatlıq varmış kimi qavramağınızdır.

ADAM. Təəccüblənməyin. Heç nəyi şişirtmirəm. Depresiyalarımın hamısı həqiqətdir. Fikirləşirəm və daim hamını, hər şeyi sorğu-sual edirəm. Amma deyə bilərəm ki, sizin yanınızda rahatam.

HƏKİM. Təşəkkür edirəm. Sadəcə, vəzifəmi yerinə yetirirəm. Və ən vacibi, sizi başa düşməyə çalışıram. Çünki heç vaxt sizin kimi bir xəstəm... Üzr istəyirəm...

ADAM. Buyurun. Şübhəsiz ki, mən sizin xəstəniməm. Yoxsa, müştərinizəm?

HƏKİM. Bu günə qədər sizin kimi xəstəm olmayıb.

ADAM. İsti yay günlərində bir şam ağacına çıxdığımı, bir budağın üstündə ata minirmiş kimi oturduğumu və kitabları orda oxuduğumu siz bilirdiniz?

HƏKİM. Doğrudan?

ADAM. Hə... Sizcə, bu, ağıllı insanın edə biləcəyi şeydir? Hətta bir dəfə də yığılıb, ayağımı sındırdım.

HƏKİM. Nə oxuyurdunuz?

ADAM. Şoloxovun məşhur bir romanını. Kəndlilərin xəstə və cılız atı bazarda sata bilmək üçün əvvəlcə, qarnını şişirdiklərini, qıçını da əhənglə suvayaraq, alıcılara sıradıqlarından danışan bir hissədə o qədər gülmüşdüm ki, birdən özümü itirib, aşağıya yıxıldım. Həkimlər gəlib lazım olanı elədilər. Amma mən gördüm ki, bu kiyafət deyil və çarpayıda uzananda, adamlarıma dedim ki, mənə yanına iki nəfər total tapıb gətirin. Səhəri gün mənə iki nəfər total gətirdilər. Onlara maaş kəsdim. İşləri qabağımda getmək, daha doğrusu, axsamaq idi. (*Joker ikisini də göstərir.*) Birinin iki ayağı da yox idi. Ancaq qoltuq ağaclarının köməyi ilə gəzə bilirdi. O birisinin hər iki ayağı var idi, amma biri o birisindən qısa idi. Üstəlik, ayaqları əyri və eybəcər idi. Tullana-tullana, zorla gəzə bilirdi. Bilirsiniz, niyə bu cür seçim elədim?

HƏKİM. Bilmirəm. Niyə?

ADAM. Darıxdığım vaxtlarda bu iki bəxtsiz mənə təsəllidir. Bu iki nəfər diyirlənə-diyirlənə, axsaya-axsaya qabağında gəzdikcə, hərəkət elədikcə, “mən də onlar kimi ola bilərdim” deyib, sevinirəm. Bu, yaxşı metoddur, hamıya tövsiyyə edirəm.

HƏKİM. Bu, metoddur? Bu metodu nə vaxt kəşf eləmişiniz?

ADAM. *(Elə bil ki, vaxtaşırı tamaşaçılara danışır)* Bilirsiniz, bu metodu nə vaxt kəşf eləmişəm? İllər əvvəl gözümlün qabağında qara ləkələrin uçuşduğunu görəndə. Həddindən artıq sürətlə gözümlə işdən çıxmağa doğru gedirdi. Çox pis olurdum. Tez bir vaxt bir neçə nəfər kor tapdırdım. Onları qonaq etmək bəhanəsi ilə işdən çıxan göz bəbəklərinə, ya da göz boşluqlarına tamaşa eləməyə başladım. Bir az axmaq olan səssiz baxışlarına tamaşa eləmək ləzzətli idi. Bir də ki, onların yanımda olmaları belə, mənə rahatlaşdırırdı.

HƏKİM. Məndəki məlumatlara görə, qalanızda yüz yaşını keçən adamlara da sahiblənmisiniz. Bunu insani bir münasibət kimi qəbul edə bilərik?

ADAM. Yox, qəbul edə bilməzsiniz. Buradakı səbəb eynilə korlarla, axsaqlarla münasibətimdə olduğu kimidir. Mən ölümdən, qırx yaşımı keçəndən sonra qorxmağa başlamışam. Bu səbəbdən də indiyə kimi yeddi nəfərlə əlaqə saxlaya bilmişəm. Ən cavanının yüz üç, ən qocasının yüz iyirmi iki yaşı var. Beynimə qara fikirlər gələn kimi yanlarına qaçıram. Cizgilərlə dolu perqanebti xatırladan təəccüblü, bürüşmüş üzlər, süzülən, özünü itirən gözlər, tüpürcəkləri axan ağızlar, əsən və az qala qırılan əllər, üstümdə iki tərəfli, lakin rahatladıcı təsir bağışlayır. Bu qocaların bu günə qədər özlərini ölümün gündəlik tələlərindən qorumaları, insan üçün həyat sərhədlərini aşmağın mümkünsüz olmadığını göstərmir? Bu yüzilliklər, şübhəsiz ki, başqa bucaqlardan da həyata baxmağımı təmin edir. Bir qab şorba ilə tab gətirmək, cinsi orqanını ancaq işəmək üçün istifadə eləmək və hamının köləsi olmaq... Deməli, ən yaxşısı, Aristotelin təyin elədiyi kimi altmış yaşında ölməkdir. Hər nə formada olur-olsun, bu metodum mənə qazanc verir. Xərclədiklərimə qətiyyənlə peşman deyiləm. Çünki mənə yalnız eynilə korlar və topallar kimi qorxuya qarşı gözlə görünən sığorta ödəyirlər. Bəlkə də, xəstəxana, qocalar evi kimi müəssisələrin əsas məqsədi budur. Nə deyirsiniz?

(Qapı açılır və əlində bir məcmeyi Tibb bacısı içəri girir. Əvvəlcə nəzakətlə Adamın, sonra isə Həkimin qəhvələrini verir. Həkimin qulağına nə isə deyir. Həkim bir az həyəcanlanmış kimi görünür. Tibb bacısı sakitcə gedir. Bir müddət heç nə danışmadan, qəhvələrini içirlər.)

ADAM. Sizə nə dedi?

HƏKİM. Tibb bacısı?

ADAM. Bəli. Bir az təəccübləndiniz, hətta həyəcanlandınız.

HƏKİM. Xəstəxanımızın rəhbəri dəyişib. Bu, o deməkdir ki, özümüzü təzə adamlara sübut eləmək üçün səy göstərməliyik.

ADAM. Bəlkə də, sənin də, başa işçilərin də narahat olması üçün əsas yoxdur. Böyük bir ehtimal, yeni rəhbərinizə hamınız haqqında məlumatlar verilib.

HƏKİM. Bəs, birdən netaqiv şeylər deyiblərsə...

ADAM. Bunları fikirləşmə. Özünü məni başa düşməyə yönəlt. Bax, sənə maraqlı hekayələr danışmağı davam etdirəcəyəm. Sənə Tiapasdan danışmışam?

HƏKİM. Yox, danışmamısınız.

ADAM. O, bir cəlladdır. Amma axır vaxtlarda işsiz qalıb. İşsizliyi heç özünə yaraşdırmır. Bir dəfə qüruru inciyib. Hərdənbir bir keçini, bir inəyi, ya da bir donuzu öldürməyinə icazə verirəm, amma əbəsdir. Mətbəx üçün canlı nə alsaq, onun əlində ölür. Toyuqların, hinduşqaların başını elə əsəbi şəkildə bükür ki, gərək görəsən. Onu çox yaxşı başa düşürəm. Çünki gündə on dənədən artıq uşaq maşınlarını istehsal etmək məcburiyyətində qalan "Ford"un nələr fikirləşə biləcəyini təsəvvür edirəm. Düzdür, Tiapas artıq çox qocalıb. Köhnə peşəsi ilə məşğul olmağa ehtiyac yoxdur. Bu güclü Qızıl dərili qırx il müddətində dayanmadan Meksikada, Amerikada və Asiyanın bir çox ölkəsində cəlladlıq edib. Daha nə əvvəlki gücü, nə də əvvəlki qolu qalmadığı üçün heç bir ölkə ona iş vermir. Minlərlə adamın canını alan bu adamı əgər keçən il evimə gətirməsəydim, aclıqdan ölə bilərdi. Bir də ki, cəlladlar gələcəyi fikirləşməzlər. Sayları da az olduğu üçün ittifaqları da yoxdur. Tiapas nə adi bir əsnafdır, nə də utancaq və soyuqqanlı ədliyyə məmuru. Çünki o, həvəsli, həyəcanlı sənətçidir. Belə hesab edirəm ki, özünəməxsus cəlladların da axıncısıdır. Təbii istedadı onu cəlladlıqla məşğul olmağa məcbur edib. Tiapasın ən çox sevdiyi aforizmin nə olduğunu bilirsən?

TİAPAS. Bellər, ağaclar adamları asmaq üçündür.

ADAM. Tiapası yaxından tanımaq üçün onun danışdığı bu hadisəyə qulaq asaq:

TİAPAS. Cəlladlıq etdiyim bir ölkədə edama məhkum olunmuş bir gənc var idi. Gənc ölmək üçün elə qərarlı idi ki, əhv olunmasına baxmayaraq, bu hökmü rədd

elədi. Dəliqanlıni mənə verdilər. Çox razı idi. Mənimlə salamlaşdı, hətta əlimi də sıxdı. Amma ürəyim çox darıxırdı. Çünki bir intihara şərik olmaq istəmirdim. Səlahiyyətli şəxslərə dedim ki, “tapşırığı qəbul eləmirəm”. Beləliklə də vaxtından əvvəl işimə xitam verdilər. Amma iki minə yaxın edam həyata keçirmiş bir şəxs kimi mən buna qətiyyənlə layiq deyildim. İndi mətbəxlərdə sürünə-sürünə vaxt keçsin deyə, ən adi heyvanların canlarını almaqla kifayətlənməyə məcburam.

ADAM. Heç vicdan əzabı çəkdiyin, nifrət elədiyin bir vəziyyət olub?

TİAPAS. Vicdan əzabı? Nifrət eləmək? Niyə? Ömrüm boyu o cür hisslər mənim həndəvərimə yaxınlaşmayıb. Mən sadəcə olaraq, xidmətçiyəm. Əgər bir günahkar axtarırsınızsa, onlar hakimlərdir. Mən həyatım boyu bir hörümçək də öldürməmişəm. Amma deyə bilmərəm ki, bu peşədən xoşum gəlir. Peşəsini sevməyən adam işini namusuyla, şərəfilə və ən vacibi ədalətlə yerinə yetirə bilməz. Rəssam rəsmləri rəngləri və şəkilləri sevdiyi üçün çəkir. İnkişaf eləmiş, sivilizasiyalı insanlar cəllad istəmirlərsə, edam hökmünü qanundan çıxartsınlar. Hər halda hakimlər edam hökmlərini biz cəlladlar məmnun olaq deyə vermirlər. Əgər bu hökmləri ləğv eləmirsinizsə, bu işlə məşğul olan bizə hörmət göstərmək məcburiyyətindəsiniz. Amma yenə də mənim sıxıntım başqadır. Şikəst olan bir heykəltaraş palçıq üçün, qələm üçün necə darıxırsa, mən də eynən kəsiləsi başlar üçün darıxıram. Əlləri kəsilən skripkaçını məndən yaxşı kim başa düşə bilər ki?!

(Adam çarpayısında oturur... Sonra uzanır. O dəqiqə yatır. Həkim sakitcə yerindən qalxır. Ehtiyatla, asta addımlarla bayıra çıxır... Qaranlıq...)

ADAM. *(Oyanır. Yerində dikəlir. Elə bil ki, yatmayıb.)* Restoranları, hələ dəbdəbəli olanlarını qətiyyənlə xoşlamıram. Dəbdəbəli restoranlar qorxuludur. Dünyada heç açılan ağız və çeynəyən dişlər qədər iyrənc mənərə var? Diqqətli, ac, işıldayan gözlər, bağlanmağa tələsən çənələr, yavaş-yavaş qızaran yanaqlar... Restoranlar insanlığın vəhşilik mərhələsinin göstəriciləridir. Özünü əsil-nəcabətli, mədəniləşmiş, ziyalı hesab edənlərdə belə, utancaqlıq hissini olmaması məni qorxudur. İnsan ağılının hələ yeməklə ixrac eləməyin bir-birilə əlaqələndirə bilməməsi doğrudan da faciədir.

(Təzədən yatır. Qaranlıq... Bir müddət sonra, Həkim səssizcə içəri daxil olur. Yerində oturur. Gözləyir.)

ADAM. *(Təzədən oyanır. Həkimə)* Belə hesab edirəm ki, içimdə adam öldürmək instinktinin ta uşaqlıqdan bəri olmasını da məndən birinci dəfə eşidəcəksiniz.

HƏKİM. Bəli, ilk dəfə eşidəcəyəm.

ADAM. Əsəbimə toxunan bəzi səsləri birdəfəlik kəsmək, dözə bilmədiyim bir sifəti torpağın yeddi qat dərinliyinə basdırmaq düşüncəsi ta uşaqlığımdan bəri beynimdə elə hey fırlanır. Nə olsun ki... Bu cür adam öldürmək düşüncəsi Şərq sivilizasiyasında qəbul olunmur. Teymura, Kaliqulaya (Yuli Sezar) və Hitlerə olan heyranlığımget-gedə çoxalır. Ah, nə olardı, kaş ki, hər mal sahibinin arvadı, uşaqları və qulları üzərində onların yaşamaq haqlarına da sahib olan dövrlərdə yaşayardım. Onda fəzilətli adamlar kimi vicdan əzabı çəkmədən və qanunlardan qorxmadan bu arzumu yerinə yetirə bilərdim. Amma bu gün insan öldürmək üçün müharibədən başqa çarə görünmür. Amma müharibədə də kimi öldürdüyünü bilə bilməzsən. Çünki seçim üçün şans yoxdur. Birlikdə olacağınız bir qadını və ya kişini lotareya ilə seçirsiniz? Nəhayət ki, bir çarə tapdım. Dəridən, əynində pal-paltar olan adam boyunda kuklalar hazırlatdım. Eynən var olmalarına dözə bilmədiyim adamlara oxşayırdılar. İçlərində, can alası yerlərində qırmızı maye ilə dolu balaca kisələr var idi. Hərdənbir, ürəyim istəyəndə, onları parkımdakı ağacların arasına qoydururam. Və gəzəndə, gözümə dəyənlərə o saat atəş açıram. Yıxılırlar və yaralarından saxta da olsa, qan axır. Bu, gözəl əyləncədir. İnsanı get-gedə rahatladır. Amma eyni şey deyil. Çünki onlar qışqırırlar. Bu da mənə lazımcı adremalin yaşatmır. Yox, yox, bu, eyni şey deyil. Bəzən gecələr şəhərlərdə mübahisə edən insan sürülərinə nifrətim məni elə boğur ki, yer üzünü qəti şəkildə bunlardan təmizləmək üçün yollar axtarıram. Mən belə görürəm ki, yaşamaq üçün bəzi heyvan sifətlilər, üstədən bir çənə keçirilmiş nəcis xərəllərindən başqa heç nə olmayan bədənələr bizimkilərin kollektiv şəkildə aradan götürülməsi fikrindən başqa bir şey deyil. *(Ayağa qalxır. Tamaşaçılara)* Bunun üçün olduqca dəqiq layihə var. Heç də absurd deyil. Olduqca sadədir. Çünki iki şeydən istifadə edəcəyəm... Zəhərli qazlar və partlayıcı maddələr. Şəhərlər üçün su yollarına və kanalizasiyalara qoyulası yüz dənə bomba bəs eləyir. Rayonlar və kəndlər üçün minlərlə zəhər zavodu... Hər milli metri hesablanacaq və edam günü eyni anda sistem işə salınacaq. Müəyyən elədiyim vaxtda bütün bombalar partlayacaq, bütün zavodlar qaz maddələrini buraxacaqlar. Apardığım hesablamalara görə, iki saat müddətində dünyanın heç bir bölgəsində bircə nəfər də olsun canlı insan qalmayacaq. Təəssüf ki, qarşımda çətinliklər var. Birincisi xərcdir. Nə qədər varlı olsam da təkbaşına bu işin öhdəsindən gələ bilmərəm. Tutaq ki, bunu həll elədim. Onda da ortaya işçi, kimyagər, mühəndis kimi əlbir olub, səhv eləmək üçün şəriklərin tapılması ilə bağlı çətinliklər çıxacaq. Çünki məsələni gizli saxlamaq əvvəlcədən bu qədər hazırlığın vacib olduğu işdə xeyli çətinlikdir. Üstəlik, vəziyyət üzə çıxsa, cəmi bir nəfər ölür, o da bu işi planlaşdırıb, həyata keçirməyə çalışan mən. Həm də ki, sonra, insanların axmaqcasına qorxularını, həyata qarşı hiss elədiyi gülünc, kobud və alçaqcasına bağlılıqlarını da fikirləşmək lazımdır. Bu sirri

bilənlər qətiyyənlər ölümənlər xilas olacaqları çarəni də tapmaqda gecikməyəcəklər və yenə də minlərlə mundar məxluq yer üzündə qalmağı bacaracaq. Bu ehtimal belə, bu fikirdən daşınmaq üçün yetərli səbəbdır... Bəlkə, səhv planetdəyəm? Dünya mənə dar gəlir. Yoxsa, səhv əsrdəyəm? Bəlkə, həqiqi müasirlərim milyon il bundan qabaq ölürlər, ya da hələ doğulmayıblar?! Hər yerdə yadam (əcnəbiyəm), hər yerdə qurbanam. Dünya, demək olar ki, ətrafında fırlana bilən qurumuş nəcisdən, yaşıl sidikdən başqa bir şey deyil. Tanrı ola bilmədim, onda kütləyə hökmran şeytan olmalıyam. Qitələrin birində aclıq yarada bilsəm, iki ölkəni su altında qoya bilsəm... Bir imperatorluğu kiçik cümhuriyyətlərə parçalaya bilsəm... Ya da bütün insanları bircə dildə danışdırıb, yazmaq məcburiyyətində qoya bilsəm... Bəs eləmir, sıxıntımlı aradan qaldırmaq üçün heç nə bəs eləmir.

(Həkim dəhşət içindədir. Adam Həkimini görür.)

ADAM. Məni tanımağa başladınız. Baxın, mən buyam. Ümitsiz hadisə deyil?

HƏKİM. Əslində, bir çoxumuzun fikirləşib, amma dilə gətirə bilmədiyini şeylərdən danışırırsınız. Bəlkə, ürəyinizdən keçəni deməkdə sərhəd tanımırırsınız. Bu da səmimiyyətlərinizi göstərir.

ADAM. Bu, necə səmimiyyətdir? Sizcə, insan nəslinin bütünlüklə aradan götürülməsini fikirləşən bir adamın səmimiliyini irəli sürmək düzgün qərardır? Nəyə, nəyə, bu mənasız söhbəti yekunlaşdırmaq. Siz Avinyonu görmüsünüz?

HƏKİM. Yox, görməmişəm. Fransada idi, elə deyil?

ADAM. Hə, Fransadadır. Bu şəhəri çox sevirəm. Hər dəfə gedəndə, mənə bir sürpriz hazırlayır. Məşhur körpüsünün yanında bir afişa gördüm. Əllə yazılmış, gözəgəlimli rənglərlə rənglənmiş nəhəng bir şey... "Hər partiyadan olan vətəndaşlar! Dostlar! Düşmənlər! Kişi və qadın fransızlar! Bütün dünyanın kişiləri, qadınları! Heç kimə inanmayın! Göyərçinlər kəbab olmaq üçün yaradılıblar. Xaçlar da cəngavərlərin yaxasına taxılmaq üçün. Müharibənin çarəsi nədədir, öyrənmək istəyirsiniz? Çərşənbə axşamı saat 20:30-da Maqador meyhanəsinə gəlin. Piyer Luis Qourjatın sülh mövzusunda deyəcəklərinə qulaq asın... Giriş, yemək də içində olmaqla, üç yüz frankdır. Bu elan, xüsusilə, ağıllı adamlar üçündür!" Çərşənbə günü tezdən Maqador meyhanəsinə getdim. Olduqca geniş və böyük bir sahə qurulmuşdu. Məndən qabaq səkkiz-on nəfər gəlmişdi. Saat onun yarısında yerlərin hələ yarısı tutulmuşdu. Düz saat onda Qourjat tribunaya qalxdı. Əlli yaşlarında, qara dairəvi saqqallı dolu və alçaqboylu adam idi.

QOURJAT. Qətiyyən hər gün sülhlə bağlı nəfəs kəsici və şübhəli monotonluqla təzələnən gündəlik nitqlərə inanmayın. Jurnal, radio və televizorlarla ötürülən siyasət qramofonlarına inanmaq lazım gələrsə, hər hökumət, yuxarıdakı bütün cavabdehlərlə generallar və admirallar daxil olmaqla, hamı sülh tərəfdarıdır. Gecəgündüz ancaq sülhü fikirləşirlər. 1914-də də eyni şeyləri deyirdilər, bu gün də. Amma bunlar dünyanı alt-üst edən müharibələrin ən dəhşətlilərinin başlanğıcları olublar. Bundan sonra da olacaqlarına şübhə etmək olmaz. Siyasətçilər və əsgərlər həddən artıq sülhdən danışanda, qorxudan əsməyə başlaya bilərsiniz. Həqiqətən də sülh şəraitində keçirdiyimiz nadir vaxtlarda heç kim sülhdən danışmırdı. Yenə də sülhdən söz getdiyinə görə, deməli, təhlükədəyik. Nə təbliğat, nə qurulyat, nə yürüşlər, nə bayraqlar, nə də iclaslar müharibənin qarşısını ala bilər. Bunun üçün yalnız iki çıxış yolu var: Hər ikisi təsirli və radikal çözümlərdir. Amma bunları da təklif eləməyə heç kim cəsarət eləmir. Bunlardan birincisi insan ağılının, ruhunun, hisslərinin dərinədən və kökündən dəyişdirilməsidir. Hansı dinə, hansı irqə mənsub olursa, olsun, hamı güc tətbiq etmənin ən axmaq yol olduğunu başa düşməlidir. Amma bu, mümkünsüzdür, çünki insanlığın belə bir düşüncəyə çatması üçün böyük bir qüvvə və yüz illər lazımdır. Təhlükə isə lap yaxındadır. Onda ikinci yolu sınamaqdan başqa əlacımız yoxdur. Bu yol daha asandır. Üstəlik, mənə elə gəlir ki, daha sürətli tətbiq oluna bilər. Bizi məhv eləyən silahlar çoxlu texnoloq və işçi olmasa, hazırlana bilərdi? Bu da bir həqiqətdir ki, təqaüdüçülər işlərindən bir çox səbəbə görə uzaqlaşdılar. Belə fikirləşirəm ki, bir gün bütün dünya birlikləri tərəfindən təsdiqlənmək şərti ilə işçilər global tətillə getməlidir. Vacibdir ki, getsinlər. Çünki öz əlləri ilə istehsal etdikləri özlərinə, ailələrinə, uşaqlarına, evlərinə, şəhərlərinə qarşı istifadə olunacaq. Bu müqəddəs tətillin dünyanın hər yerində eyni vaxtda başlaması birinci şərtidir. Yoxsa, bu fəaliyyət faydasız bir cəhd olar. Amma bu tətillə dediyim kimi reallaşsa, hökumətlər fikirləşəcək və nə istənilirsə, hamısını qəbul eləmək məcburiyyətində qalacaqlar. Bax, yalnız onda insanı öldürə bilən bir silahı qanundankənar elan edə bilərik. *(Tamamilə bir siyasətçi kimi)* Linkorlar yolçu gəmilərinə çevriləcək, toplar, tüfənglər, pulemyotlar və bombalar böyük görkəmli təntələrlə dənizlərin diblərini boyayacaq. Və məşhur aforizm dəyişib, belə olacaq: Bütün dünyanın silah zavodlarının işçiləri, həqiqətən də sülh istəyirsinizsə, birləşin! Bu həyati məsləhətə belə bir qarşı rəy verə bilərsiniz: Tətildən sonra həyatını ölümü hazırlamaqla əldə eləyən milyonlarla işçi və onların ailələri necə yaşayacaq? Ölüm qorxusu ilə yaşayan digər insanlar onları sülhə aparan işçilərlə ailələrinin köməyinə gedəcəklər. Bir də ki, bütün hərbi xərclər də qurtardığına görə işçilər təzə tikiləcək zavodlarda insanların xoşbəxtliyi və yaxşılığı üçün istehsala keçəcəklər. Bu, hamımız üçün ölüm-qalım məsələsidir. Həyatın ölümə qalib gəlməyi bundan asılıdır.

ADAM. Qourjatın bu alovlu çıxışı sayca az olan tamaşaçılar arasında gözlədiyi

reaksiyanı almadı. Deyəsən, iki nəfər formal olaraq alqışladı. Çünki ən birinci sıradada idilər və demək olar ki, natiqlə göz-gözə dayanmışdılar. Xüsusən də qoca tamaşaçılar qımışıb, gülürdülər. Hətta onlardan biri: “Bu adamı psixiatra göstərsələr, yaxşı olar” dedi.

*(Adam, elə bil ki, yorulub. Çarpayısında oturur.
Sonra da arxası üstə uzanır.)*

HƏKİM. Yatdız?

ADAM. Yox.

HƏKİM. Vilyam Bleykin adını eşitmisiniz?

ADAM. Yox.

HƏKİM. Bleyk müdrik bir ozandır. Nəşr olunmamış əl yazmalarından bir hissəsi əlimə keçdi. Mən bu hissənin adını “Təzədən tapılan cənnət” qoydum. Əgər yorğun deyilsinizsə, bu hissəni sizə oxuya bilərəm. Çünki sizə görə özümlə gətirmişəm. Elə indicə...

ADAM. Oxuyun. Qulağım və fikrim sizdə olacaq.

HƏKİM. *(Qarşısındakı qovluqdan hissəni tapır. Oxumağa başlayır.)* Müqəddəs kitabda adı çəkilən Adəm cənnəti yer üzündə itirə bilməz. Çünki Tanrı özlüyündə yaradıcıdır. Və şübhə yoxdur ki, bir şah əsərini ortadan götürmək istəməz. O cənnəti axtarmaq lazımdır. Necə ki, orta əsrlərdə bir çox insan yer üzünü cənnətini axtarıb. Xristofor Kolumb tez-tez Qərbə gedib, Tanrının ilk insan üçün yaratdığı məşhur bağçanın tapıldığı Şərqə çatmağı planlaşdırırdı. Nə var- nə var, Cenevizli mistik Avropa ilə Asiya arasına çıxan torpaqlarla qarşılaşdı. Bu, ona həm yem, həm də maneə oldu. Və onunla bərabər orta əsr başa çatdı. Adəm bir küncə atıldı. Mən Vilyam Bleyk cənnəti tapmaq üçün yola çıxdım. İllərlə meşələrdən, çöllərdən, dağlardan, çaylardan, bərəkətli vadilərdən, qorxulu cəngəlliklərdən və keçi yollarından (qayalıqlardan) keçdim. Yamyaşıl yaylaqlar, çiçəkli bağçalar, quş civiltilləri uçan meşələr, xurma ağacları və sərin bulaqlar tapdım. Amma heç yerdə Yer üzünün cənnəti ilə rastlaşmadım. Bircə eşitdiyim ağırlı sızıltılar idi. Bir gecə, kədər, pərişanlıq içində idim, bir mağaraya sığındım. Mamırlardan yatmağa yer hazırlayıb, uzandım. Yuxumda ağ saçlı bir nəhəng gördüm... Ümitsizliyim üçün bunları dedi:

YAŞLI ADAM. Boş yerə gəzə-gəzə gedirsən. Amma inancından və sədaqətindən xoşum gəldiyi üçün sənə bu günə qədər ancaq bir neçə nəfərin görə bildiyi həqiqəti mükafat kimi açıqlayacağam. Dünya cənnəti, dağları, dənizləri ilə bütöv bir dünyadır. Və başqa bir yerdə deyil. Dünya ilk dəfə yaradıldığı gündəki kimi qalıb. Amma insanlar əvvəllərdəki görmə bacarıqlarını itirdikləri üçün bu cənnəti artıq qorxunc bir cəhənnəm kimi görürlər. Çünki eşitmə özəllikləri belə, qılıncların şaqqıltısı və bombaların gurultusu ilə dəyişdi. Artıq heyvanların dilini və bitkilərin verdiyi gözəl xəbərləri eşidə bilmədilər. Əgər insanlar qamaşmış göz bəbəklərinin şəffaflığını, qulaqlarının hər şeyi eşitmək özəlliyini təzədən əldə edə bilsələr, onlara hər şey həqiqət və birinci günahdan əvvəl olduğu kimi görünəcək.

ADAM. Yaşlı adam bunları deyəndən sonra, sağ əli ilə gözlərimə toxundu, ağız ilə qulaqlarıma pıçıldadı. Hövlək oyandım və qorxulu bir sevinclə əsə-əsə mağaradan çölə atıldım. Dan yeri sökülürdü. Tanrı məni aldatmamışdı. Bir gecə əvvəl mənə quru və qeyri-məhsuldar görünən torpaqlarda çiçəklər və çəmənlər uzanırdı... Quzular otlayırdı... Və birdən coşğun bir qorxu içində ətrafda uçan, mənimlə birlikdə yenidən qovuşduqları xoşbəxtliyə qovuşan quşların dediklərini eşitməyə, başa düşməyə başladım. Londondakı evimə qayıtdım və ordakı balaca bağçamın belə, o vaxta qədər hiss eləmədiyim sonsuz cənnətin bir hissəsi olduğunu gördüm”.

*(Həkim əvvəlcə pərdəni açır. Adam işıqdan narahat olub, gözlərini qırpır.
Həkim pəncərəni də açır. Başda quş civiltləri olmaqla,
tabiatdakı bütün səslər eşidilməyə başlayır.)*

HƏKİM. Varlı olmaq insana rahatlıq bəxş eləmir. Bəs kasıblıq? Bəlkə də, məsələnin həlli burdadır. Nə varlı, nə də kasıb olmaqda. Və tarixin bu gurultulu fəryadı, qeyri-adi bir “İnsanlıq simfoniyası” kimi bu istiqamətdə inkişaf edib, ucalmırmı? Şübhəsiz ki, görən gözlər, eşidən qulaqlar, anlayan beyinlər üçündür.

(Susur. Zəngi basır. Tibb bacısı daxil olur, gözləyir.)

HƏKİM. *(Tibb bacısına)* Təzə müdirimizdən soruş gör, nə içir?!

S O N

20 İyul 2005
Sarıgərmə, Dalaman.

Tərcümə tarixi: 9 – 15 İyul 2020
Şəki

Azərbaycan dilinə tərcümə edən: ELVİN NURİ

